

לעילוי נשמת מרת אימי המזוככת ביסורים
הכ"מ ארלט חנה ע"ה בת פרחת תחי'
שנלב"ע י"ב כסלו התשע"ט
ת.נ.צ.ב.ה

גליון 15
ה'תשע"ט

פרשת
משפטים

גליון שז"ת

וַיִּגְדַּל וַיִּקְרָא
וַיִּתֵּן

סימן ס"ד

שאלות שנשאלנו והשבנו בס"ד
ממה שחננו ה' בחמלתו ותברך
אורן נזרית

החונה בעיד האבות באר שבע טובב"א

תוכן הענינים

סימן סד.....ג.

אין היתר לשלוח בניו הקטנים אף שאינם בני הבנה למוסדות שאינם דתיים וחרדים לדבר ה', אף במקומות שיש מטפלות דתיות במקום מפני ריבוי התקלות שיכולים להיות במקום שאין בו פיקוח, וחילול ה' הגדול שיכול להיות מכן שאחרים לומדים להקל יותר, וכל שכן שאם תלמיד חכם הוא שעונו גדול יותר בזה, ובפרט במקומות שיש מוסדות דומים וחרדים לדבר ה', וכדאי הוא הטורח בדבר זה למצוא את המקום שיש בו יותר יראת שמים, כדי שיזכה שבניו ובנותיו יקלטו את הקדושה, ויזכו להיות גדולים בתורה ויראה לאורך ימים ושנות חיים, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

מפתחות.....כז.

גליון שו"ת

והדבר
התורה

מפי

הרב אורן נזרית שליט"א

ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה
ולעילוי נשמות זכיו"ב
פרטים בטל:
0506491414
0509013000

גרפיקה ועימוד:
א.י.ש. אשדוד
052-7627127

למעוניינים ניתן לקבל גיליון זה וכן את הגליונות:

שיחות חיזוק; אשיחה בחוקיך; אשיחה בהלכה; מהמחבר במייל: toraoren@gmail.com
כמו כן ניתן להשיג ספרי המחבר סדרות הספרים: שיחות חיזוק (ה' כרכים); אשיחה בחוקיך (ה' כרכים);
קול חתן; קול שמחה; ומארז דיסקים 'שיעורי יגדיל תורה' בטל: 0506491414, 0509013000

סימן סד

(שו"ע או"ח סימן שמ"ג ס"א יורה דעה סימן קי"ט ס"א)

שאלה:

נשאלתי האם רשאי לרשום את בנו הקטן מגיל שלוש שנים לגן פעוטון שאינו דתי, מטעמי נוחות כגון שהגן שאינו דתי נפתח יותר מוקדם בבוקר והוא קרוב יותר לביתם וההורים ממהרים לעבודתם, ובמקום יש פעוטונים דתיים וחרדים לדבר ה' אלא שצריך למרוח יותר להגיע לשם.

תשובה:

אין היתר לשלוח בנו הקטנים אף שאינם בני הבנה למוסדות שאינם דתיים וחרדים לדבר ה', אף במקומות שיש מטפלות דתיות במקום מפני ריבוי התקלות שיכולים להיות במקום שאין בו פיקוח, וחילול ה' הגדול שיכול להיות מכן שאחרים לומדים להקל יותר, וכל שכן שאם תלמיד חכם הוא שעונו גדול יותר בזה, ובפרט במקומות שיש מוסדות דומים דתיים וחרדים לדבר ה', וכדאי הוא הטורח בדבר זה למצוא את המקום שיש בו יותר יראת שמים, כדי שיוכה שבניו ובנותיו יקלטו את הקדושה, ויזכו להיות גדולים בתורה ויראה לאורך ימים ושנות חיים, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

א. בנוגע לצד ההלכתי יש לברר בנוגע לכשרות המאכלים שמביאים שם, שיתכן שעל פי רוב המאכלים בארצנו הקדושה הם כשרים ואין בהם חששות, אמנם במקום שהעובדות אינן שומרות תורה ומצוות, אין להם נאמנות מדין עד אחד נאמן באיסורים, ויתכן שפעמים תבוא לידם תקלה, בין בשוגג מחוסר ידיעה שאין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, בין במזיד מחוסר יראת שמיים, ולא יחושו לה כלל [ואחד מהמשתתפים בשיעור שהעברתי בס"ד והזכרתי ענין זה אמר, שהוא בדק את הענין מקרוב ומצא שיש שם תקלות חמורות בעניני

כשרות], ואף אם יש עובדת אחת שהיא דתיה ביניהם, שאר העובדות לא נזהרות, ויכולים לתת מאוכלים אלו לילדים, כגון תקלות של תערובות בשר וחלב שבאים מצד העובדות שמכינות לעצמם ולא נזהרים בכלים ותערובתם, ואח"כ בקל אפשר שישתמשו בהם לילדים, וכן פעמים מביאים אוכלים שלא הפרישו מהם תרומות מעשרות וחלה, וכן לא ידעו להיזהר מאיסורי תולעים במאכלים ובפרט בעלי הירקות למיניהם שמצויים בהם תולעים לרוב, וכן אוכלים שאינם כשרים, כגון הורים שאינם דתיים וביניהם יש גם שאינם יהודים, שמחלקים במסיבות יום הולדת ממתקים שאינם כשרים כלל מנבלות וטריפות רח"ל שמיובאים מחו"ל, ועוד הרבה תקלות שיכולים להיות במקום ציבורי, שאי אפשר לצפותם מראש, ובכל יום יכולים להתרחש תקלות במקום ציבורי כשאינן משגיח, וכבר כתב השולחן ערוך (או"ח סימן שמ"ג סעיף א') להאכילו [את הילד] בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ג') וז"ל: ולהכניסו בבית שטומאה בתוכו, וכן לספות לו בשאר איסורים אסור אפילו בתינוק שאינו בר הבנה עדיין, עוד כתב (שם ס"ק ד') כתב שדבר זה הוא אסור מן התורה וילפינן לה מדכתיב בשרצים לא תאכלום וקרא יתירא הוא, וקבלו חז"ל דרצה לומר לא תאכלום לקטנים, וכן בדם כתיב כל נפש מכם לא תאכל דם, וקבלו חז"ל דרצה לומר לא תאכיל לקטנים, וכן בטומאת כהנים כתיב אמור ואמרת, ואחז"ל אמור לגדולים שיאמרו לקטנים. והנה משלש מצוות אלו אנו למדין לכל התורה כולה דכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו. ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של איסור אפילו לשחוק בו שמה יאכלנו דהוי כמאכילו בידים [מ"א].

ב. אמנם מרן מופת הדור זצ"ל ביביע אומר ח"א (סי' ד) כתב להתיר לקטנים מאכלי חלב אחר בשר תוך שש שעות. וז"ל: יש מקום לומר שאפשר להקל, כי הנה ידוע מה שנחלקו הפוסקים באיסור דרבנן אי שרי למספי ליה בידיים. וכמ"ש מרן הב"י או"ח (סי"ס שמג) וז"ל: ולענין איסורין דרבנן, כתב הר"ן ביומא (ר"פ יוהכ"פ), שכל שהוא לצורך התינוק, אף על פי שהגיע לחינוך, מאכילים אותו איסורין דרבנן אפי' בידיים. וכ"כ הרשב"א. ומיהו כתב בתשובה, שלא אמר כן אלא להלכה, אבל לא למעשה. והרמב"ם (סוף המ"א) כתב, דלהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים. וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהן משום שבות. ע"כ. וכ"פ מרן בש"ע (שם) כדברי הרמב"ם לאסור. וכ"כ הריטב"א (יבמות קיד:) בשם מהר"ם. ועכ"פ לא יצא הדבר מידי מחלוקת, וכמה אחרונים סמכו להקל להביא ספר בשבת ע"י קטן שלא הגיע לחינוך, דרך כרמלית, על פי דברי הרשב"א והר"ן. ואם כן בנידון דידן הואיל וגוף הדבר שנוי במחלוקת, ודעת כמה גאוני עולם להתיר ע"י קינוח והדחה, הלא הם: הגאון, ובה"ג, ור"ת, והר"ז, והרא"ה, והרא"ה, והר"א ממיץ, וראב"ה, ואו"ז, וכ" הרמ"א בהגה (סי' פח ס"א), שכן המנהג פשוט במדינתם להקל לאכול גבינה אחר שהיית שעה אחת מאכילת בשר. ע"ש. ולמספי בידיים איסור דרבנן ג"כ יש פוסקים שמקלים, הוי ליה כעין ספק ספיקא ואזלינן לקולא. ועיין בב"י (סי' שמג) הנ"ל, שלדעת הטור והנמק"י הא דאסור למספי בידיים איסורא דאורייתא לתינוק, אינו אלא מדרבנן.

וביביע אומר ח"ג (י"ד סי' ג) באר שכל היתר בתשובה הנ"ל מיירי שאוכל מאכל חיוני לסעודה. אבל לחלק לתינוקות ממתקים ושוקולד שיש בהם תערובת חלב, בודאי שאין להתיר תוך שש שעות למאכלי בשר. וכתב עוד מיהו גם בזה נראה שיש מקום לחלק בין תינוק שהוא בר הבנה, לתינוק שאינו בר

הבנה. וכמו שכתב האו"ה (כלל מח ס"ח) וזה תוכן דבריו: ולהאכילו בידיים אסור אפי' בדבר שאיסורו מד"ס. וכו'. וה"מ בבר הבנה אבל בתינוק מייתי הסמ"ג מהירושלמי דעבודה זרה דתינוק יונק מעכו"ם ומבהמה טמאה, ומביאין לו חלב מ"מ ואינו חושש לא משום שקץ ולא משום טומאה. ע"כ. ופי' האבני מלואים (סי' פב סק"א), דרצונו לומר שמותר לתת לו מחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, שאיסורו מדרבנן, דרוב חלב טהור הוא. ובאיסור דרבנן דעת הרשב"א והר"ן שמותר להאכילו בידיים. ע"כ. ואף על פי שהאו"ה פוסק כהרמב"ם לאסור למספי בידים אפילו איסור דרבנן, מ"מ נחית דרגא להתיר מיהא לתינוק שאינו בר הבנה. וברישא מיירי דוקא בבר הבנה, וכדמסיים והני מילי בבר הבנה. והכא נמי כיון דאיסור דרבנן הוא בתינוק שאינו בר הבנה אין לחוש כלל. ועיין במג"א (סי' שמג סק"ב) שכתב בשם הרוקח אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת, דספק ספיקא הוא, שמא נקבה היא ושמא נפל. ומוכח דאף בתינוק שאינו בר הבנה אסור למספי ליה בידים. ולפי האמור יש לחלק בין איסור דאורייתא כההיא דטומאה באהל המת (וס"ל דטומאת כהנים בזה"ז דאורייתא). ובין איסור דרבנן. וכן מתבאר באבני מלואים הנ"ל. אולם בשו"ת עמודי אש (סי' ד סוף כלל ו) כתב לחלק בזה בין טומאה לשאר איסורים. ע"ש. ומכ"ש שדעת הב"ח א"ח (סי' רסט) שמותר למספי בידיים לתינוק שלא הגיע לחינוך (באיסור דרבנן). ע"ש. וע' במג"א ומחה"ש (שם סק"א). והנה המג"א (סי' שמג סק"ב) אחר שהביא להלכה דברי האו"ה הנ"ל לחלק בין תינוק שהוא בר הבנה או לאו. סיים, וע' ביו"ד (סי' פא ס"ז) דמ"מ מזיק לתינוק. עכ"ל. וכן הוא בספר תוספת שבת שם. אולם הדבר פשוט דלא שייך כל זה אלא בדברים האסורים מחמת עצמם. אבל חלב אחר בשר שהמאכל מצד עצמו הוא היתר גמור לא שייך דבר זה. ושו"ר כן בס' שערי דעה יו"ד (סי' פא סק"ה), שהביא דברי

שאיסורם מהתורה, כמיני ממתקים שמיובאים מחו"ל שמעורבים בנבלות וטריפות ובישולי בשר וחלב ושאר איסורים, אין מקום להתיר לתת לקטן שאינו בר הבנה, ולא עוד אף שאין מצווים להפרישו מעיקר דינא, מ"מ גם בזה יפרישוהו כי מזיק לו בזיקנותו. ואפילו דברים שאיסורם רק מדרבנן שבאופן שאין מי שמתירם לגדול כגון ספק מעושרים וכיוצא, אם הוא לא לצורך אמיתי של התינוק אין היתר לתת לקטן אפילו שאינו בר הבנה.

ג. ובכלל יש ללמוד שאין להתיר לאכול במקום ציבורי כשאין משגיח, וכל שכן שלא לשלוח את בנו למקום שיודע שאוכלים שם ללא פיקוח, כמו שכתב מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א בבאור לכה"ח (סימן קיט ס"ג) שהחשוד על דברים אסורים אסור לאכול עמו אפילו דברים המותרים כפירות וכיו"ב, שמא יאכילנו גם דברים האסורים, וכדתנן שבת יא. לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, ותניא התם יג. לא יאכל זב פרוש עם זב ע"ה שמא ירגילנו אצלו ויאכילנו דברים שאינם מתוקנים ע"ש, כ"כ הרי"א ז"ל הובא בשלטי הגבורים פ"ק דשבת, וכ"כ הט"ז (סוף סק"ד) בשם הד"מ שכ"כ בהגהות אשרי, וכ"כ הכנה"ג (הגה"ט אות א), ושכ"כ בשו"ת מהרלנ"ח (סי' קכא), בל"י (סק"ד), שו"ג (סק"ד), ועיין עוד בנדרים כ. אל תהי רגיל אצל ע"ה שסופך להאכילך טבלים, ואל תהי רגיל אצל כהן ע"ה שסופך להאכילך תרומה. אולם הפר"ח (סוף סק"ו) כתב על דברי הד"מ בשם הג"א הנ"ל, דליתא ואינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא ומשנת חסידים ע"כ, וכ"ה בלחה"פ (סק"ו), ושבילי דוד (סק"א) וקצת קשה שלא העירו מהגמ' שבת הנ"ל דמשמע דהוי מדינא, ואפשר דס"ל דלא גזרו אלא בכגון ע"ה החשודים על המעשרות שהיה דבר מצוי, וגזרינן שמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים, משא"כ בחשוד שהוא אדם פרטי ולא שכיח כ"כ לא גזרו, שו"ר להגאון בכור שור בחידושו

הפר"ח שכתב, דאע"ג דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצוין להפרישו היינו מעיקר דינא, ומ"מ יפרישוהו מפני שמזיק לו בזקנותו, שגורם לו טבע רע, וסופו לצאת לתרבות רעה. ולפי שבזה"ז אין נזהרים בענינים אלו, רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה, ורובן עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבבם ואף אם יוכיחם על פניהם לאו בר קיבולי מוסר נינהו וכבר נמצא לחז"ל וכו'. וכתב על זה השערי דעה, ודבריו דברי אלוקים חיים שראוי מאד ליזהר בזה. ואכן נראה דהיינו דוקא בדברים האסורים מחמת עצמם, אבל דברים המותרים מצד עצמם אלא שהזמן גורם לאיסור כחמץ בפסח, א"צ להפרישו. ע"כ. ולפ"ז בחלב אחר בשר דלא הוי אלא מדרבנן, וגם אין האיסור מחמת עצמו, פשיטא דשרי למספי ליה בידים כשאינו בר הבנה, ואין בזה חשש כלל. ועיין בש"ע הגר"ז (סי' שמג ס"ה) שמחמיר אפילו בתינוק שאינו בר הבנה ובדבר שאיסורו מדברי סופרים, לענין למספי ליה בידים. ומכל מקום כתב שם (בס"ו), שיש לסמוך על דעת המקלים למספי ליה בידיים איסור דרבנן שהוא לצרכו של תינוק כאכילה ושתייה, אם התינוק צריך לכך. אבל אם אין צריך לכך אפילו באיסור מדברי סופרים אין להקל אפילו בתינוק שאינו בר הבנה. שהרי אסור להניקו חלב אמו אחר כ"ד חדש (אם פרש התינוק מלינק) אף על פי שאין איסור זה אלא מדברי סופרים וכדקי"ל ביו"ד (סי' פא) ע"כ. ולפ"ז גם לתת לו סוכריות ובסקויטים של חלב אחר בשר אסור אפילו בתינוק שאינו בר הבנה. שהרי גם חלב אמו אין בו איסור מצד עצמו. ומ"מ י"ל דשאני הכא שיש מתירין גם לגדול מיד אחר סילוק שלחן ובהמ"ז. ע"כ מדבריו הקדושים של מרן היביע אומר.

הא קמן אף שיש מקום להתיר לקטן שאינו בר הבנה חלב אחר בשר תוך ששעות, מכל מקום בדברים שיש בהם חשש לאיסור עצמי כגון אוכלים שאינם כשרים

לע"ז (לט:): שהשיג על הפר"ח דאשתמיטתיה ד' הגמ' שבת הנ"ל, והוסיף שכן מבואר ברמב"ם (ס"פ יא מהמ"א) שכתב אם הוחזק שאינו כשר ולא מדקדק בדברים אלו אסור להתארח אצלו ע"כ, וסיים הבכור שור לכן יתד היא שלא תמוט ע"כ, וכ"ה במסגרת השלחן, וכן בערך השלחן, והוסיף העה"ש שכיו"ב פרש"י ע"ז (לה רע"א) וז"ל: שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא ע"כ. וע"ע להגר"ד ביסטריץ בס' בית דוד (סוף ס"ב) שג"כ העיר מדנפשיה על הפר"ח מהגמ' שבת הנ"ל, וכן העלה מופת הדור האחרון הגרש"א אלפנדארי בשו"ת מהרש"א (חיו"ד ס"ז) ומפיו לפידיים יהלוכו על חכם א' בזמנו שהקל בזה ועשה מעשה בעצמו ע"ש, וכ"פ בזב"צ סק"ה.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן צ) שלכתחלה בודאי אסור כמו שכתב הבכור שור דהחשוד על האיסור אסור לאכול עמו אפילו דברים המותרים מעיקר הדין, מחשש שיאכילו דברים אסורים שחשוד עליהם, וגם בד"ת (סי' קי"ט ס"ק ה') העתיק דברי הבכור שור סתמא להלכה ע"כ. וכבר כתב בפלא יועץ בערך חשוד וז"ל: שלענין איסורים צריך לחשוד לכל אדם שמא אינו נזהר כראוי, ולא יסמוך על כל אדם במאכלים ושתיית עד שיהיה הדבר ברור לו שהוא נזהר כמותו, ובפרט אם כבר הוא חשוד שאין להאמינו אפילו בשבועה שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ע"ש.

וכבר נשאל בשו"ת אבני ישפה (חלק א' סימן קמג) בדבר השאלה אם מותר לאכול אצל הקרובים כאשר הם מבטיחים שהאוכל הוא כשר, ולא ידוע בבירור על מידת שמירתם של תורה ומצוות ויתכן שנוסעים בשבת, אמנם כאן משום דרכי שלום האם לסמוך על עדותם ולאכול בביתם, והשיב שעל פי המבואר ברמ"א (יו"ד ס"י קי"ט סע' א') וז"ל: וי"א אפילו ממי שאינו חשוד רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות אסור לקנות ממנו יין, או

שאר דברים שיש לחוש לאיסור, מיהו אם נתארח אצלו אוכל עמו עכ"ל, ומקורו מדברי הרמב"ם (סוף פ' י"א הל' מ"א), וכתב הש"ך (ס"ק ד') דאף לכתחילה שרי להתארח אצלו, ואם כן כיון דכל אדם יש לו חזקת כשרות יכולים לאכול אצל כל אדם בביתו כיון שהוא לא מוכר, וא"כ צ"ע למה נהוג לדקדק לאכול רק אצל אנשים שמכירים אותם, ויש ליישב דרוב המון העם סומכים על השגחה מפוקפקת וחושבים שסגי בכך, וא"כ דמי לממה שכתב הרמ"א (יו"ד ס"י קי"ט סע' ז') דדבר שלא משמע להו לאינשי שהוא עבירה אינו נאמן עליו ועיי"ש בש"ך ובט"ז, ועכ"פ פשוט שאי אפשר להתארח אצל כל אדם כי הוא אומר בלב שלם שהאוכל כשר, כי לדעתו זה נחשב כשר בהשגחה מועטת, ועוד יש ליישב לפי מה שכתב הרמ"א (קי"ט א') דלקנות שרי רק אצל אדם שמכירים אותו, וא"כ כיום רוב בני אדם אינם עושים בעצמם את היין או את הגבינה וכו' אלא קונים את הכל מוכן מן החנות, וא"כ אף על פי שאינו מתארח בביתו כיון שהוא קנה את האוכל מוכן לאכילה, א"כ שוב הוי כאילו שהוא קונה ולא מתארח, וצריך לקנות רק מאדם שמכירין אותו, וגאון אחד שליט"א אמר שבזמננו הדור פרוץ בכשרות ולכן אין לסמוך על כל אדם לומר שיש לו חזקת כשרות שיהיה מותר להתארח אצלו, ולכן המסקנה לדינא נראה שאין לאכול בזמננו שהדור פרוץ בכשרות רק אצל אדם שיודעים בו שהוא מדקדק בכשרות. ע"כ.

והוסיף לבאר מוהפ"ד דברי הרמ"א ביו"ד (סי' קי"ט ס"א) שכתב וי"א אפילו ממי שאינו חשוד רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות אסור לקנות ממנו יין וכו', וכתב לבאר (שם בס"ק ד') וז"ל: הנה דבר זה הוא מחלוקת בין הרמב"ם הראב"ד (ס"ז יא מהמ"א) ומרן סתם כדעת הראב"ד דסתם כל אדם סמכינן עליו אפילו באיסור תורה ומותר לקנות ממנו, וכ"ה דעת רש"י (ע"ז לט:): וכן הסכים המאירי שם

שמיכירין אותו שמוחזק בכשרות, דאל"כ יש לחוש שמא המוכר חשוד על לפני עור, וכן ראוי לנהוג בזה"ז וכו' ע"ש, וכ"כ בשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' ע) וע"ע בשו"ת הרמ"ץ (סי' יב אות ג), ובבכור שור בחידושו לע"ז (ל"ט): ובמוחזק בכשרות מיהא יש להקל.

ובספר הכשרות להרה"ג יצחק יעקב פוקס שליט"א כתב שבזמננו אין לסמוך על חזקת כשרות או על רוב בעניני כשרות המאכלים, והרבה דברים שהיו מותרים בזמן הגמרא והשו"ע בזמן הזה נאסרו מחשש של תערובת איסור מפני ריבוי החומרים המשמשים את תעשיות המזון, שעלולים להכשל באכילתם לפעמים באיסורי תורה.

הרי למדנו שאף שלדעת מרן סתם ישראל בחזקת כשרות אמנם בזמננו כבר הסכימו הפוסקים שאין לאכול במקום ללא תעודת כשרות, וכן יש ללמוד כן ממה שהזהירו הפוסקים שלא לכתוב אפילו אות אחת בתורה בלא כתב סמיכה, וכ"כ מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות (זכרון ט) והחת"ס בהסכמה לספר קסת הסופר, ורבי חיים פלאגי זצ"ל בספרו תנופת חיים (דף רמ"ז) שבלתי סמיכה ידיו אסורות מלכתוב אפילו אות אחת שבתורה, וכ"כ הרב חסד לאלפים (סימן ל"ב אות ל"ג) שמה טוב ומה נעים מנהג ערי אשכנז שאין מניחים לכתוב ואין קונים סת"ם אלא מסופר שיש לו כתב סמיכה בידו, וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ג סימן קל"ג), וכ"כ בספר קול יעקב (סימן ל"ב אות קט"ו) וכן העלה בספר קול סופרים (סימן ב' סעיפים ב' וג') שכל סופר צריך להיות לו כתב תעודה מרבו אשר למד אצלו האומנות וגם מהמרא דאתרא, וכן פסק בשו"ת ישכיל עבדי ח"ג (דף ק' ע"ב סעף א'), וכן דעת גדולי זמננו כמ"ש הרה"ג רבי משה שאול קליין שליט"א (במכתב כ"ח) בזה"ל: הנני להודיע בשער בת רבים שדעת מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל [שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן ט'] לאסור לסופר לכתוב סת"ם ומגילות בשום פנים ואופן אך

וכ"כ בחידושי הריטב"א שם, ושכן דעת רבותיו והרמ"ה הלוי ולזה הסכימו רוב הגדולים ע"ש. וכ"פ בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (סי' שסו) ע"ש וע"ע בשו"ת בית שערים (חיד"ס ס"ס רפז) שכ"ה ד' רש"י (יבמות פה.) והרשב"א והריטב"א (גיטין ב:) בהא דעד אחד נאמן באיסורין ע"ש, וסברת הי"א שהביא הרמ"א היא דעת הרמב"ם ורוב ככל האחרונים הסכימו לד' מרן המחבר להקל בסתם כל אדם, והרמ"א עצמו כ' בד"מ שהמנהג להקל כד' הראב"ד ומחזקין לכל אדם בחזקת כשרות, וכ"פ הש"ך סק"א ושכ"כ בתשובת רלב"ח (סי' קכא), כנה"ג (הגה"ט אות ז), פר"ח (סק"א), בל"י (סק"ב), מקום שמואל (בחי' ליד"ד כאן), כסא אליהו (סק"א), מסגרת השלחן, ושכן הסכים עמו הגר"ר מרדכי אשיאו ז"ל מצפת וכן עמא דבר ע"כ. זב"צ (סק"ב), ושכן המנהג בעיר בגדאד, וכ"פ בכה"ח א"ח (סי' כ סק"ב), ואף שהפר"ח (סק"א) נוטה להחמיר כדעת הרמב"ם, אנן בדידן נקטינן כדעת כל האחרונים הנ"ל.

אמנם בס"ק ו כתב וז"ל: אף דמעיקר דינא נקטינן להקל לקנות מסתם כל אדם טוב לחוש לד' הרמב"ם בזה"ז דאחסור דרי וכמ"ש הט"ז (סק"ב), משום שנתקלקלו הדורות וכ"כ בס' בית הלל (ס"ס סה) שמזה נראה כמו שתיקנו בפנקס המדינה שלא ליקח שום דבר מאכל או יין אא"כ יש ביד המוכר תעודה מהאב"ד שנעשה בהכשר, ואף במוחזק בכשרות נהגו כן משום לא פלוג, ומיהו אם נאבד ממנו כתב ההכשר והוא מוחזק בכשרות יש לסמוך עליו ולהאמינו ע"כ, וכ"כ בל"י (סק"א), לחה"פ (סק"ב), כרם שלמה, וכ"ש בדור זה שבעוה"ר הפרוץ מרובה על העומד, וכ"כ בערוך השלחן (סק"ט), וכיו"ב כ' הכנה"ג הגה"ט (אות ח) בשם הרשד"ם (סי' צ) שאף לדעת מרן אם יש אמתלא לחוש בדבר, ואין האיש מוחזק בכשרות חוששים להחמיר, והובא בבל"י סק"ב, מסגרת השלחן, זב"צ (סק"ג), וכ"כ בחכ"א (כלל עא ס"א) שאין לקנות בשר ויין וחלב ופת אא"כ ממי

אין דינו כמומר, וכמ"ש בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סי' ג) וכן הג' מסיגוט בשו"ת אבני צדק (סי' ס) מסכים לד' מהר"י אסאד ושבוחי קא משתבח בסברתו, והובא בשו"ת פרי השדה ח"א (סי' עא) ע"ש, וכ"כ בשו"ת זכרון יהודה ח"א (סי' צט), וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ו (סי' ה) ע"ש, אך לעומתם האריך הרחיב בס' שבילי דוד סי' זה לדחות ד' מהר"י אסאד בזה, וכ"כ בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' עז) וע' בשו"ת התעוררות תשובה (סי' יב) וכבר הארכתי בזה בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' יא) ע"ש, וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ב (חיו"ד סי' י) גם הבאתי עוד שם בח"א (סימן יא) סברת הגאון בנין ציון בחדשות (סי' כג) שכ' להקל בזה בפושעי ישראל של זמננו שמקדשים קדוש היום ומתפללים תפילת שבת ואח"כ מחללים השבת במלאכות דאוריתא דחשיבי כתינוק שנשבה בין העכו"ם ע"ש, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קכא) וכן בשד"ח (מצ' מ כלל פו) כ' שדברי הבנין ציון נכונים בזה ע"ש [וכ"כ בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' כה) ע"ש] ולכן צירפתי ב' הסברות הנ"ל להקל במגעם ביינות שלנו וכיו"ב, ועוד הבאתי עוד כמה צירופים בענין זה עש"ב, והא ודאי דלא שייך כל זה כמומרים לחלל שבת שבאה"ק ת"ו אשר בעוה"ר באו פריצים ויחללוהו ברגל גאווה באוטובוסים ומכוניות ועישון סיגריות בש"ק בראש כל חוצות והמוכחים דמו בראשו ח"ו, ואלו ודאי שדינם כעכו"ם לכל דבר ואין להקל בהם כלל, וה' יערה עלינו רוח ממרום לתקן עולה במלכות שדי ויחזירנו בתשובה שלמה אמן. עכ"ל.

וכן יש לומר שעצם החינוך במקומות שאינם דתיים בפרט בזמננו, שהרי יש מקומות דומים במסגרת דתית וחרדית לדבר ה' שכל בר דעת יודע שיש להעדיף מסגרות כאלו על מסגרות של אלו שאינם כפופים להוראות החכמים, וכבר מבואר שכוונת הש"ע שם "שאינו מאמין בדברי רז"ל" באר מרן זיע"א בכה"ח שם

ורק ע"י רב מוסמך או ע"י אישור המכון למשמרת סת"ם, וע"כ מצוה רבה על מי שמלמד לסופרים את צורת הכתב, לעשות תנאי קודם למעשה, שמלמד אותם בתנאי גמור שלא יכתבו סת"ם בלא אישור הנ"ל. עכ"ל, והגאון הנאמ"ן כתב (בשולי המכתב הנ"ל) וז"ל: הדברים פשוטים וברורים שאם שוחט צריך סמיכה שלא יכשיל את הרבים בלאו דנבלה, ק"ו לסופר סת"ם שעלול ח"ו להכשיל ח"ו קרקפתא דלא מנח תפילין לכל החיים ובברכות לבטלה לאלפים ולרבבות, בשגיאות שלא יעמוד עליהן איש בעולם רק ברוח הקודש (כגון חסרון כתיבת השמות לשמה וכדומה) לכן יש להקפיד שכל העוסקים בזה לא יעשו כלום עד שיקבלו סמיכה ותעודה. עכ"ל. וכן הסכים מופת הדור מרן הגאון הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, בזה"ל: אני מסכים לכל מה שכתב ידידי הגאון הנאמ"ן שליט"א ואף ידי תכון עמו עכ"ל. וכמו שהזהירו בזה ק"ו לעוסקים בקדשים אלו תינוקות של בית רבן הבל שאין בהם חטא, כותבים בדיו על נייר חדש, שגם שם החששות לא תמיד ניכרם לרואים מבחון רק לבעלי רוח הקודש, כגון אם הפרישו תרומות ומעשרות, ואם לא היתה בכל אלו תערובת של איסור וכדומה, ולכן צריך פיקוח רבני בפעוטונים ובכל מקום שמגישים אוכל מוכן.

ד. ואין צריך לומר אם מדובר בעובדות שמחללות שבת או שאינן מאמינות לדברי רבותינו שאינם נאמנים לכולם, כמו שכתב בשו"ע (יו"ד סי' קי"ט ס"ז) וז"ל: מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וחלול שבת בפרהסיא, או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, נאמן בשאר איסורים. ובשל אחרים נאמן, אפילו על אותו דבר, לומר מותר הוא. ובבאור מופה"ד לכה"ח (בס"ק ל"ט) כתב וז"ל: ודע שדעת הרבה אחרונים דלא חשיב כמומר לכל התורה ע"י חילול שבת בפרהסיא אא"כ נתקבלה עדות בפניו ובפני ב"ד, הלא"ה

במסיבות ואסיפות שבהן ההתגברות קשה יותר, ולא שייך לומר שחשיב אונס, מטעם פשוט דאיכא דרכא אחרינא, כלומר שיש מקומות דתיים וחרדים לדבר ה' שלא היה קורה כן, ומבואר ב"ב (נז): כשאיכא דרכא אחרינא רשע הוא, וכ"פ בשו"ע באהע"ז סימן (כא ס"א) צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד, וכתב הבית שמואל שם (ס"ק א) וז"ל: לפי שנפשו של אדם מתחדתן לכן כתב מאד מאד, וכ"כ בשו"ע ביו"ד גבי ריבית, ובחושן משפט גבי שוחד, אף על גב דאמרו חז"ל מיעוט בעריות, מ"מ אם רגיל בחטא זה קשה לפרוש יותר משאר עבירות, וכבר הזהירונו חז"ל בסנהדרין (קז): אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, והארכנו בזה במקום אחר במאמר לך לך אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב.

ו. בר מן דין עוד בה, חשש גדול של חילול ה' שיש בדבר, שרואים מי שהוא נמנה על ציבור בני התורה החרדים לדבר ה' ומדקדק במצוה קלה כבחמורה, וקל וחומר אם הוא אברך ומחובשי ספסלי בית המדרש, כמו שידוע מגמרא ביומא (פז): היכי דמי חילול השם? אמר רב: כגון אנא. אי שקילנא בישרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר (כלומר רב העיד על עצמו שאם לא משלם מיד על הבשר שקונה מהקצב הוא חילול ה', ופרש"י וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן, ולמד ממני להיות מזלזל בגזל) וכו', רבי יוחנן אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין (כלומר ר' יוחנן העיד על עצמו שאם הולך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין הוא חילול ה' לגביו, פרש"י ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי, ולמדין הימני להבטל מתלמוד תורה) שככל שהאדם הוא יותר גדול צריך לדקדק יותר במעשיו, שבמה שהוא מקל קצת אפילו כשיש לו צורך (כעובדא דרבי יוחנן) למדים ממנו להקל הרבה גם ללא צורך, וכן כאן כשמקל לעצמו לשלוח את ילדיו הקטנים למוסד שלא נמנה על המוסדות ששומרים תורה ומצות, אלא כמוסד חילוני,

כלומר שגם זה חשוב כעובד ע"ז ומחלל שבת בפרהסיא שדינו כעכו"ם, וכמ"ש בב"י בשם תשו' הרשב"א, ש"ך (ס"ק טז), פר"ח (ס"ק טו), זב"צ (ס"ק כז), וכן העלה בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (ס' יב), וכן פסק בשו"ת נהרי אפרסמון (חיו"ד סי' נז) וכו' ומכאן ראייה ברורה על קצת מבני עמנו שבערי אירופא שאומרים בפירוש שאינם מאמינים בדרז"ל, אלא במילתא דמסתברא להו, ומעתה הרי הם כגוים לכל דבריהם ואין להאמינם כלל בעניני או"ה, ואין מצטרפין לעשרה ואין מזמנין עליהם. פרי תואר (סק"ח), וכ"ה בשו"ת זכר יהוסף להגאון משאול (תאו"ח סי' כא דל"ט ע"ב) ע"ש, וכ"ש האפיקורסים שיצאו מחדש בערי אשכנז (ריפורמים) שיצאו כתות ועתו ועשו שינוים בתפלה ובבנין בהכ"נ ופרצו ברוב מצות וכו' ועליהם נאמר שם רשעים ירקבו. זב"צ (ס"ק כט) עכ"ל.

ואף אם תדחוק לומר שהעובדות במקום מוכנות לעשות מה שיאמרו להם ההורים, כבר כתב הרמ"א שם מי שהוא חשוד בדבר דלא משמע לאינשי שהוא עבירה, לא מקרי חשוד (רשב"א סימן ס"ד), מיהו לאותו דבר אינו נאמן. וכבר כתב בכה"ח (שם) שאף בשל אחרים אינו נאמן בלא שבועה כיון שלא משמע ליה שהיא עבירה. ט"ז (סק"ט), זב"צ (ס"ק ל"ח) ע"כ וציינו לשו"ת אבני ישפה לעיל שאין לסמוך עליהם כלל כי אינם יודעים ממה להיזהר.

ה. עוד יש להוסיף מטעם שמצוי לדאבוננו בפרט במוסדות שאינם דתיים וביותר בקיץ, כשמגיעים לגן האמהות שאינם שומרי תו"מ להביא את ילדיהם בבגדי שחץ ופריצות בעוה"ר, ולבד הנזק העצום שנגרם לילדים השוהים שם, שלפעמים רואות אותן עינים קדושות את כל ההורים שמביאים שם ילדיהם ונפגעים מזה, ואין צריך לומר אם העובדות או אפילו חלק מהן לבושות כן, אלא גם להורים ששומרים תורה ומצוות שנפגשים עמהן כשהן מביאים את ילדיהם לשם או

שיראו אותם מקלים לשלוח לפעוטון שאינו מוחזק כדתי, ילמדו מהם להקל וישלחו לפעוטון דומה במקום אחר, ושם יתכן מאוד שהמטפלות יהיו שאינם שומרי תורה ומצוות, ונמצא שכל הקלקול בדבר נגרם בסיבת אלו שהקלו לשלוח ילדיהם למוסד מעין זה, וראה מה שפרש רש"י (בברכות לה: ד"ה אין פשע, וז"ל: - ולפי שהוא מקל, רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן .

ז. ועוד צריך לידע, שקולא אצל בני תורה יכולה לגרום זלזול אצל הרחוקים מתורה, כמו שהיו מזהירים גדולי עולם בזה, ר' ישראל סלנטר זי"ע אמר התרשלות בלימוד תורה אצל בני התורה גורם לחילול שבת בצרפת, ומטו משמיה דר' חיים ואלוזין זי"ע שהיה אומר ביטול תורה בישיבות גורם להתבוללות במקומות אחרים.

וכבר באר החזו"א את הכתוב בתהילים "אשרי אדם עוז לו בך מסילות בלבבם" שע"י חיזוק של בני התורה במקומם בתורה ויראה עוז לו בך, זה עצמו יוצר מסילות בלבבם - דהיינו יכול להכניס רוח טהרה אצל הרחוקים - לקרבם לעבודת השי"ת.

ובהיפך היו אומרים גדולי ישראל שיש התרשלות בלימוד תורה כגון בימי בין הזמנים מרגישים כובד בלימוד, לפי שמרגישים שיש בעולם כעין גל של בטלה, וצריכים יותר להתאמץ בלימוד התורה. וכבר אמר רשב"י, אם ראית דור שמתרפה מן התורה עמוד והחזק ואתה נוטל שכר כולם (ילקוט שמעוני רמז תתעח). ובפשטות נראה לבאר דבריו לפי שיש יותר קושי להחזיק בדבר שכולם מתרפים ממנו, ולכן בדין שיטול שכר כנגד כולם, וגם מטעם שהוא המעורר והוא המחזיק את האחרים להחזיק בתורה לפי שכל ישראל ערבים זה לזה וקשורים זה בזה.

וכבר היה מעשה שהביא בעל אור החיים הקדוש זי"ע באחד שגינה לתלמיד חכם אחד,

גורם בזה ללמוד ממנו להקל יותר, בתחילה עושים זאת כהיתר גמור ולא רק בשעת דחק, ואח"כ אחרים מקלים בסיבתם להמשיך במוסדות מעין אלו לגילאים יותר גדולים ששם הבעיות הם הרבה יותר חמורות, הן בענייני הצניעות וההפרדה בין בנים לבנות, והן בתוכן הלימודי שאינם לומדים מה שצריכים ללמוד כל סדר הלימוד התורני המתאים לגילאים של הילדים, ועוד שמלמדים מה שלא צריך ללמד והרבה פעמים מלמדים דברים שצריכים ללמוד באופן שאסור ללמד כידוע, ושבשתא כיון דעל על.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת מהרש"א אלפנדרי (י"ד ס' ז') בענין חכם שנכנס לאכול אצל ע"ה שהיה מחלל שבת וזת"ד: וכ"ש וק"ו שאסור ליכנס הת"ח לביתו לכבדו וליהנות מסעודתו דהוי איסור גמור, דהוא משפיל כבוד התורה וגורם להרבות רשעים בעולם והוא חילול ה' גדול ח"ו רח"ל, ועוד זאת דאף בסתם בני אדם ואף היכא דשייך איבה עיין במס' חגיגה (דף כ"ב) ובתוס' (שם), וכמ"ש מב"י ביו"ד סימן קי"ב בשם תשובה אשכנזית, אמנם הא ודאי דבמקום שאסרו חז"ל כגון לא יאכל זב פרוש וכו', וכן במאי דתנן דלא יתארח אצל ע"ה וכדומה במקום דאיכא איבה אסור לעבור, וכ"כ מור"ם שם ובש"ך (י"ד ס' קי"ט סק"כ), הריטב"א בחי' (פ"ק דע"ז לה' ו) דמשום איבה אין להתיר איסור אפילו דרבנן ע"ש וכו', ובנ"ד א"צ לזה דבאנשים כאלו דפקרי טובא וגם מחללי שבת מלבד שאין לכבדם ואפילו להכנס לתוך ביתם, כי בודאי זה גורם ח"ו חילול ה' לתה"ק ויתרבו הרשעים, ובכן אדרבא ראוי להרחיקם עד שיחזרו למוטב ויחזרו בתשובה שלמה, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים ויברך את עמו ישראל בשלום אמן. עכ"ל.

ויש להוסיף על דברי המהרש"א זצ"ל לנד"ד שאף שאם ימצא שבפעוטון שאינו דתי ששולח החכם את ילדיו המטפלות הם דתיות, ומקפידות שהכל יהיה כשורה, מ"מ אחרים

ומיד פנה אליו ר' חיים בן עטר שימחל לזה שצער אותו וביישו, ואמר לו החכם שמיד מחל לו לפי שידע שהחטאים של ישראל מכבידים על כנפי השכינה, ולא רצה שיש לו חלק בזה ח"ו ושלא יענש בסיבתו.

ח. ובר מן דין ובר מן דין בצד המוסרי רבותינו ז"ל הפליגו מאוד בגודל הזהירות שצריכה להיות בגידול הילדים ובחינוכם, כמו שתארו חז"ל בגמרא בבא מציעא (פה:): הנהגתו של ר' חייא שגרם לתורה שלא תשתכח מישראל, מה היה עושה, הולך וזורע פשתן, וטוה מזה רשתות, וצד צבאים ומאכיל מברשרם ליתומים, ומהעור של הצבאים היה מכין מגילות וכותב חמשה חומשים, ונכנס לעיר ומלמד חמשה תינוקות בחמשה חומשים, ומלמד לשהה ילדים ששה סדרים, ואומר להם: עד שאחזור ואבוא – תלמדו אחד לחברו, ובזה גרם לתורה שלא תשתכח מישראל. ועל זה נשתבח בו רבינו הקדוש ואמר: כמה גדולים מעשי חייא! ועוד ספר רב חביבא בשם רב חביבא בר סורמקי על חכם שהיה אליהו רגיל אצלו וראה עיניו שרופות ושאלו מה הטעם לכך והסביר לו שכשביקש מאליהו הנביא ז"ל לראות את החכמים כשעולים לשיבה של מעלה, אליהו הנביא ז"ל אמר לו שבכולם תוכל להביט חוץ מכסאו של ר' חייא שאי אפשר היה להביט בכסאו מעוצם קדושתו, והסימן לכך שכל החכמים באים מלאכים ומעלים ומורידים את כסאותיהם חוץ מכסאו של רבי חייא שמעצמו עולה ויורד, ובגלל שלא יכל החכם לעמוד בניסיון שלא להביט נשרפו עיניו עד שלמחרת נכנס למערתו של ר' חייא ובקש רחמים בזכות שלומד את המשניות של ר' חייא ונתרפא, ועוד אמרו שם שמעלת ר' חייא ובניו כדוגמת האבות הקדושים כמבואר שם.

השוק ולעבדן לשמה אלא משום שרצה ר' חייא להגדיל כח קדושות המגילות כדי שיהא בכחן לפעול בלב התינוקות בשפע יתירה על כן הוחיל להקדיש פעולותיו לשם קדושה הרבה לפי השעה ההכרחית על פי דין שהוא העבוד, ולמד ר' חייא ממקרא זה שהתחילו להכין עצמם לקבלת התורה מתחילת נסיעה מרפידים כדי שיהיו מוכשרים יותר למעמד הנבחר הלזה עי"ש.

וכעין זה פירשו בשם הגר"א ז"ל והובא בספר תולדות יצחק מרבי יצחק קאלנער זצ"ל בהקדמה שלימד ר' חייא ובעלי הש"ס דעת את העם מאד בזה שידעו איך יתנהגו בלימוד התורה או מצוות, שיראו שלא יקדימו אחר הוא היצר הרע והסט"א בענין הזה שרוצה ללמוד או לעשות, כי הוא כאבן נגף וצור מכשול ולפתח חטאת רובץ כאריה על התורה והמצוות שלא יעשה בשלימות, או בתורה שישכח ממנו או שיהא התינוק המתחיל ללמוד קשה לקבל עליו עול תורה וכדומה, אם יקדים הוא בתחלה בתחבולות לאנשים האלו הנ"ל, לדוגמא אם יקח אדם קלף או ניר לכתוב עליו מגילת ספר להתלמד בו, או בשביל תינוק ללמדו ספר וידוע שדרך התגרים ללוות מעות על הניר שקונה באיזה ענין ריבית וכיוצא באיזה ענין איסור במקח ואז מיד שורה על הניר שקנה רוח הטומאה מענין איסור הנ"ל, ואח"כ בענין הכתיבה יכול ג"כ לחול עליו איזה ענין איסור או בעיית מלאכת שבת וכדומה, ונוסף עליו עוד איסור על הספר שלומד התינוק ממנו ומעכב בו מלחול על התינוק את הלימוד שלומד בספר הזה בקל או לגבור עליו השכחה שהוא בכח הסט"א כידוע, ועל זה אמר ר' חייא שהוא יעשה שלא תשתכח התורה מישראל היינו שלא ישלוח רוח הטומאה מקודם על הספר שילמוד התינוק ממנו ע"י איזה איסור שאפשר שימצא בעשיית הספר, והוא שיזהר שיעשה הספר בהיתר גמור, ולא עוד אלא שיעשה שיקדים

והגאון הנצי"ב בפירושו על התורה שמות (יט ב) כתב וז"ל: ולכאורה כל זה טורח בכדי, והרי לקדושת המגילות סגי לקנות עורות מן

הקדושה על הספר ע"י מצוה שיעשה בו, והוא שיתן הבשר מהצביים שיצוד ליתמי ומהעור שלהם יעשה ספר, ויחול הקדושה עליו מקודם ובספר זה ילמוד התינוק ולא יחול על הספר רוח הטומאה שיהא גורם השכחה כנ"ל, זה ששיבחו חכמי הש"ס אותו ואמרו גדולים מעשי חייא שהוא באמת תועלת גדול לתינוק בזה כמובן עכ"ל, וכן פרש בשמו הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר עמוד ר"ח (תרומה תשל"א).

ובספר מראש צורים הוסיף נקודה נפלאה בענין זה, כתב המהרש"א בחידושי אגדות [ב"מ פה:]: מה שהוצרך רבי חייא גם לזרוע את הפשתן ולא הסתפק בקניית בהמות שיוכל לעבד את עורותיהן לקלפים, היה זה מפני שחשש מכל שמץ תערובת מחשבת "שלא לשמה", אמנם מצד רבי חייא לא היה כל חשש כזה וגם אילו היה רוכש בהמות הכל היה נעשה אצלו בתכלית טהרת המחשבה בלא צל פגם כלשהו, אבל אילו היה עושה כן היה קיים חשש שמא אצל מוכר הבהמות נתערבה נגיעה אנוכית כלשהי של תאוות בצע או כיוצא בזה, לפיכך העדיף רבי חייא לעשות את כל התהליך החל מהשלב הראשוני של זריעת הפשתן בכוחות עצמו, עד כדי כך מתבקשות הטהרה והנקיות בכדי לפעול שלא תשתכח תורה מישראל, אפשר שזו היתה גם הסיבה שבגללה העדיף רבי חייא להתעסק עם תינוקות של בית רבן וללמדם, ולא להגות בתורה עם מבוגרים שכבר עמדו על דעתם, רק כך יכול היה רבי חייא לגרום שהתורה תינטע אצל עם ישראל במירב הקדושה והטהרה, אמנם לימוד תורה של כל אדם חשוב הוא אולם בשביל שלא תשתכח תורה מישראל זקוקים היו לתורה טהורה.

ט. ובשו"ת וישב הים ח"ב (סימן ז הערה ז) כתב שיסוד ענין זה הביאו הרב אגרא דכלה בפרשת שופטים בד"ה כי הגויים האלה וז"ל: קבלה מרבותינו דכח הפועל בנפעל וממילא ממונו

ורכשו של אדם שהאדם מסגלו על ידי מעשיו, הנה יש בממון ורכוש ההוא כח הפועל על כן נאסר לנו לפרוט מתיבת המוכסים כיון שכח הפועל יש בממון ההוא, והאדם הכשר שיקחנו לעצמו הנה יגרום לנפשו פעולות זרות כפי כח הפועל הנפשיי מבעלים הראשונים עי"ש שהאריך, ועיין באור החיים ריש פרשת שלח שכתב כן (במדבר פרק יג) בענין חטא המרגלים וז"ל: אפשר לצד שכוונת המשלחים היתה רעה תפעיל פועל הרע בשליח, ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו קודם כדרך שתולד בחנינת הקדושה בשלוחי מצוה לטובה אות, ולזה הגם שהיו צדיקים, בהתחלתם עשות ההליכה לרגל נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים ויעצו להדיח עכ"ל.

וכ"כ בספר הנהגות החינוך להרב צבי אלימלך בן מרדכי דוד בשם ספר חסידים (רמז תשע"א) מבואר שחפץ של מצוה אם נעשה על ידי פעולת רשע נכנס בו מכח הפועל, והרי הוא פיגול לא ירצה למצוות ה' כי אין קטיגור נעשה סניגור, ועל כן נזדרז רבי חייא בזהירות יתירה שיהיה החינוך לתורה מראשית הפעולה וכל הכנותיה נעשים על ידו בטהרת הקודש ולשם שמים. עכ"ל.

ובשם ספר דברי יואל שמות ח"ב (עמוד סד-סו) הביא סימוכין לזה מזוה"ק פרשת שמות (דף ג.) על הכתוב אל תלחם את לחם רע עין (משלי כג) דאי כד נחתי ישראל למצרים לא יטעמון נהמא דמצראי לא אשתבקו בגלותא ולא יעיקון לון מצראי וכו' אם כשירדו ישראל למצרים היו נזהרים לבל יטעמו מלחם המצרים לא היו נשארו בגלות ולא רדו בהם המצרים עי"ש.

וכיוצא בזה כתב בספר תפארת שלמה פרשת האזינו (בד"ה לו חכמו ישכילו זאת) וז"ל: כי כאשר המאכל הוא מסטרא דקדושה המאכל הוא כמו סם חיים בקרבו ומסייעו לעבודת הבורא

ב"ה וכו', אמנם לא כן הוא כאשר האדם יונק ח"ו שפע פרנסתו מסטרא אחרא, אזי המאכל ההוא מטמטם את לבבו ומביאו לידי תאוות רעות ח"ו עכ"ל.

י. ואף אם תמצא לומר שהיא חומרא שיקשה לעמוד בה בזמננו מפני שפעמים מגיע לאדם כספים דרך גורמים שמגיעים אליהם כספים גם מאנשים שאינם שומרים תורה ומצות, וסומכים על כל דפריש מרובא פריש, מ"מ החילוק הוא ברור דשאני היכא דאפשר מהיכא דאי אפשר [יבמות סא:], ואדם צריך להשתדל להציל מה שיכול, וראה כע"ז בבה"ל (סימן תפט ד"ה אף בזמן הזה) שכתב וז"ל: וכי בשביל שקשה להיזהר בכל החומרות יקל לגמרי ע"ש. וכבר אמרו במנחות מג: קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת.

זאת ועוד לא אומרים למי שאכל שום שיחזור ויאכל שום (שבת לא:), וכאן שיש פעוטונים שנוזהרים בכל מה שיכולים בודאי שיש להעדיפם ואין ללכת למקומות שלא חוששים כלל [ובכלל שמעתי שיש מהפעוטונים שאינם דתיים שנתמכים בין היתר גם ע"י גופים שאינם מזוהים עם היהדות, שהוא דבר שמוסיף לגרום קלקול בנפש הנהנים מממון של אלו שכוונתם להרחיק ילדי ישראל מדת תורתנו הקדושה].

וכן הסכים עמי בזה המרא דאתרא ראב"ד באר שבע הרה"ג יהודה דרעי שליט"א ואמר שהוא איסור חמור מאוד לשלוח לפעוטונים שאינם דתיים, והוסיף שעיקר החינוך מתחיל בגיל זה מגיל הינקות, וראה מה שכתב בספרו אמרי יהודה (ח"א עמוד פ"ז) בגודל ההשפעה מינקות שהיא הצילה את העיר הגדולה לאלוקים נינוה שבקל שמעו ליונה הנביא ויעיד עליהם יודע תעלומות כי שבו מדרכם הרעה, שהרי נאמר בתורה (בראשית י' יא) "מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה עיר גדולה לאלוהים" ופירש רש"י שם בשם ב"ר: "כיון

שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל, יצא מתוכם" עכ"ל, הוי אומר שחרדתו של אשור לגורל "חינוך בניו" שחלילה לא ילמדו מאותו רשע הניאתו והביאתו לבנות עיר מן המסד ועד הטפחות כדי להרחיקם מנמרוד, ונמצא דכל יסודותיה של העיר נינוה היו מיוסדים על "מסירות נפש למען חינוך הבנים" ובכן לא יפלא עוד מניין שאבו אנשי נינוה את הכוח הגדול "להשתנות" מיד מבירא עמיקתא לדרגת "ויאמינו אנשי נינוה באלוהים", שכן את "הניצוץ" של מדורה זו כבר החדיר בתוכם אבי אביהם אשור בחרדתו הגדולה לחינוכם, ולא היה צריך אפוא אלא למי שיבוא ויצית את הניצוץ הזה עש"ב.

וכמו כן יש להוסיף שאם אדם שולח את בניו למקומות חינוך שיש בהם יראת שמיים ממלא החינוך שהוא מצווה עליו ממשיך גם כשאינו נמצא ליד בנו אלא בעבודה וכדומה, אבל אם מניח בנו ביד שאינם שומרי תורה ומצות ממלא באותם שעות שאין בנו תחת פיקוחו חשיב כאינו מחנכו לתורה והוא הפסד גדול, ואף כשהילדים קטנים צריך להזהר בזה, וראה מה שכתב יסוד ושורש העבודה בצוואתו וז"ל: "ומעיד אני שנוהרתי לחנך בברכות הנהנין ובשאר ברכות אף קודם שידעו לדבר, וברכתי עמהם בעצמי, חינוך זה היה לי תענוג יותר מכל התענוגים שבעולם, שגרמתי בזה נחת רוח ליוצרנו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה".

יא. ועוד יש לציין השבח העצום שנשתבח בו ר' יהושע בן חנינא שאמרו עליו אשרי יולדתו (אבות ב, ה) שאמו היתה מביאתו לביהמ"ד ואוזניו קלטו ד"ת, ובמשניות כמה פעמים מובא שהיה אומר ר' יהושע בן חנינא "שמעתי ואיני יודע לפרש", לפי שהם אותם הדברי תורה ששמע כשהיה בעריסה בביהמ"ד, ומהם המשניות הקדושות הללו, ואין לזלזל בשום דבר תורה ששומע התינוק, שאין אנו יודעים עד היכן הדברים מגיעים ולאן הדברים יגיעו כשיגדל, והוא הפסד עצום לדורות.

כמו שמובא בסנהדרין (ס.ח.) גבי ר"ע וחבריו שנכנסו לבקר את רבי אליעזר וכששאלם מדוע לא באו עד עכשיו ללמוד אצלו תורה והשיבו לו מפני שלא היה להם פנאי, ואמר על זה רבי אליעזר תמה אני אם ימותו מיתת עצמם ולרבי עקיבא אמר שלך קשה משלהם, ופרש"י "מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שמשותני היית לומד תורה הרבה" וכן הוה, כמבואר בברכות (ס.א.) שסרקו את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל, ובמנחות (ט.ט.) שהיו שוקלין את בשרו של רבי עקיבא במקולין ופרש"י מקום הקצבים.

ובחולין (ע.א.) מובא שר' יונתן אמר לו לבן עזאי כיצד היה דורש ר' ישמעאל את המקראות, ובלשון הזה אמר בן עזאי חבל על בן עזאי שלא שימש את ר' ישמעאל, ופרש"י הפסד וחבלה היא בעולם ע"כ, כלומר הוא הפסד עצום לא רק למי שיכל ללמוד ולא למד אלא לעולם כולו.

וכבר מצינו בחז"ל שהיו טורחים לגדל ילדים בטהרה גדולי הקדש, כדי שיוכלו להתעסק בטהרת המת עם אפר פרה אדומה, ויש ללמוד מזה שאין לזלזל בטהרת התינוקות עד כמה שאפשר.

ובכלל למדונו רז"ל במדרש (קה"ר ז, טז) עד כמה צריך להשגיח על הראשית ובפרט אצל הילדים שכל דבר שיש בו חסרון כלשהו יכול להשפיע למאוד בגדלותם וזה לשון המדרש: טוב אחרית דבר מראשיתו, ר' עקיבא רבך לא כך אמר אלא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו, וכן היה מעשה אבויה אבי מגדולי הדור, וכשבא למולני קרא לכל גדולי ירושלים, וקרא לכל גדולי הדור וקרא לר' אליעזר ולר' יהושע עמהם, וכשאכלו ושתי שרון אילין אמרין מזמורין ואילין אמרין אלפבתרין (התחילו אלו אומרים מזמורים, ואלו אומרים "אלפא ביתין", שירים בחרוזים הפותחים בסדר אל"ף בית, והיו מטפחין ומרקדין) א"ר אליעזר לר' יהושע:

אילין עסקין בדידהון ואנן לית אנן עסקין בדידן? (אלו עוסקים בשלהם, ואנו, אין אנו עוסקים בשלנו?!) והתחילו בתורה ומן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני והאש מלהטת סביבותיהן, עיקר נתינתן לא מסיני נתנו באש שנאמר (דברים ד') וההר בוער באש עד לב השמים. אמר הואיל וכך הוא גדול כחה של תורה הבן הזה אם מתקיים לי הריני נותנו לתורה, ועל ידי שלא היתה כוונת מחשבתו לשם שמים לא נתקיימה בי תורת ע"כ, ולמדנו מדברי המדרש, שצריך להשגיח על הראשית שבכל דבר עד כמה שאפשר שיהיה בלא שום פגם ואפילו רק כוונה שלא לשם שמיים מזיקה מאוד.

יב. זאת ועוד מצינו בשרה שראתה שיש חשש קלקול לבנה יצחק בחברתו של ישמעאל, מיד אמרה לאאע"ה גרש את האמה הזאת ואת בנה ואע"פ שמדתם היתה חסד, מפני שידעה גודל הקלקול שיכול להיות מחברה לא טובה, ואמר השי"ת לאברהם אע"ה כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, כלומר צדקה, ומק"ו שלא ישלח את בנו במקום כזה שיכולים ללמוד בנים מהנעשה בבתי שאינם שומרים תו"מ וביניהם גויים וכאמור.

וכן מצינו שהשי"ת סובב את בני במדבר ארבעים שנים רק שלא יעברו וכ"ש שלא תהיה עכבה ליד מקום של גויים שאפשר ח"ו היה להתקלקל במשהו, וכמו שכתוב "ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלוקים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה", ומכ"ש שיש לאדם ללמוד מכך מוסר השכל ולא ישלח בנו למקומות שיש בהם חשש כלשהו, אפילו על צד הספק הרחוק, שאל תהיה קלה בעיניך פרשה זו, שהרי כאן מדובר על הפסד רוחני של קיום מצוות התלויות בארץ, ועכבה של דורות שלמים ובכל זאת סובב השי"ת אותנו במדבר ארבעים שנה ללמדנו כמה יש להתרחק ממקום הנסיון.

טז. וכמו שבארו בזה בעלי המוסר שהילדים בקטנותם דומים לשתיל רך כמו שדמה דוד ע"ה בניך כשתילי זיתים, וכחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים. והמשל בזה לשתיל כמה שהוא יותר רך צריך יותר שמירה וחזוק ועוד דומים הבנים לחיצים, שאם יש סטיה קלה בתחילת דרכם, ח"ו זה יכול להשפיע סטיה גדולה ב"מ לטווח ארוך.

וכבר היה מעשה אצל מרן החזו"א (הובא בספר עין טובה עמוד רס"ד להרב לוגסי שליט"א) במשפחה ברוכת ילדים שהיו להם 12 ילדים שכולם היו מוצלחים בתורה רק אחד לא הצליח בלימודים והיה מאוד מתקשה, וכמה שניסו לעזור לו והתפללו עליו, היה קשה הדבר, בצר להם פנו לחזו"א, וכששמע את המקרה בקש לברר על קטנותו האם שמרו עליו שלא יכשל בדבר שהוא נגד דת תורתנו הקדושה, ואמרו המשפחה ודאי שהשתדלו בכל מה שיכלו, רק שפעם אחת בזמן שרצו ללכת לחוף נפרד והילד היה כבן שנתיים ולא היה מי שישגיח עליו, לקחה אותו האם אתה לחוף הנפרד של הנשים כיון שהוא היה רק כבן שנתיים... ומיד כששמע זאת החזו"א אמר שזו הסיבה שגרמה לו לקושי בלימוד ולאיי ההצלחה בתורה כיתר אחיו. וברור הדבר כששומעים דבר זה מפי איש אלוקים קדוש הוא מוסר נוקב שמחייב לזיהר בזה, וכמו שמצינו שהיו נזהרים בדבריהם של הגדולים אף כשלא נפסק כן להלכה כדאיתא בסנהדרין פא. כיון דנפיק מפומיה דרב. ע"ש.

וכבר היה מעשה דומה שספרו בעל קב הישר הובא בספר בעין טובה (עמוד רע"ד) בילד שנכנסה בו רוח וכתב הרב קמיע ואמר שיכול הקמיע לשמור עליו שלא יסתכן אם לא יראה פני אשה ג' ימים, ויש לשמור עליו מכל משמר, כי אם יראה אשה בג' הימים הללו ימות, ואכן הכניסוהו עם הקמיע לביהמ"ד וביום השלישי ראה דודה שלא ראתה אותו ונכנסה אצלו להגיד לו שלום וברגע שראה

יג. ואם תאמר הרי לא נאמר איסור מפורש בזה, הרי מבואר בסוטה (לה.) שנענשו עוזא ואחיו על שכשראו כי שמטו הבקר את ארון האלוקים מיד ניסו להצילו ויפגע בהם ה', מטעם שהיה להם ללמוד ולא למדו ומה ארון שנשא את נושאו ואת עצמו לא כ"ש, מכאן שאדם צריך ללמוד מעצמו את האיסורים ולא להתנחם שלא נאמר בדבר איסור מפורש, מפני שבשמים מצפים מאתנו שנלמד אפילו רק ממעשיות המובאים בתורה הלכה למעשה בדרך חיינו.

יד. זאת ועוד יש להעדיף מקום שומר תורה ומצוות ממקום שאינו שומר תורה ומצוות, אף אם אינו נוגע כלל לאדם עצמו, ע"פ מה שכתוב בספרא ומובא באהבת חסד [חלק א פרק ו סעיפים ו, יד ע"ש] או קנה מיד עמיתך שיש סדר קדימה יהודי קודם לגוי ושומר תו"מ שהוא עמיתך בתורה ובמצוות ממי שאינו שומר תורה ומצוות.

וכן מספרים על מרן החזו"א מופת הדור שהיה הולך מרחק רגלי ארוך יותר רק כדי לקנות ממכולת של שומר תורה ומצוות ולא קנה ממכולת שהיתה קרובה לביתו ששם לא היה בעל המכולת שומר תורה ומצוות.

טז. זאת ועוד מצינו בגמרא בבא בתרא (כא:) שמקרי דודקי שמתרשל במלאכתו עובר על ארור עושה מלאכת ה' רמיה ומסלקים אותו מתפקידו ללא התראה ונפסק בשו"ע (יו"ד רמ"ה סי"ז) לפי שהוא פסידא דלא הדר. ורש"י מפרש שם שאינו ניתן לתיקון כיון שהזמן שאבד לא ישוב לעולם, ויש להתבונן מכך שאותם הדברים שיכלו ללמוד אפילו רק כמה פסוקים שהיו חודרים ללבם של התינוקות הוא ודאי פסידא דלא הדר, ובמקום שיכנסו רק דברי קדושה פעמים מקדימים להשמיע להם דברים שאינם לרוח התורה, ואוזנים השומעות דברים בטלים נכוות תחילה והוא הפסד עצום.

בבראשית (ג, כד) שפרש"י שהוא מלאך חבלה, לרמוז שילד יכול להיות ככרוב מלאך שהוא בקודש הקודשים, ואם לא שומרים עליו כראוי יכול להיות כמלאך חבלה, שהכרובים מצינו בתורה פניהם אל הבית כלומר הרמז בזה שמקבלים חינוך מכל הנעשה בבית, ובנביא דהיי"ב (ג, יג) ופניהם איש אחיו – דהיינו שהם מושפעים לא פחות מהסביבה שהם נתונים בה. ולכן צריך להשקיע בהם שיהיו מזהב, ולא חוסכים בחינוכם בכלום.

יט. וכבר אמרו בביצה (טו.) שכל הוצאותיו קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה מתשר"י ועד תשר"י חוץ מתשר"י הוצאת בניו לת"ת הוצאות שבתות ראשי חודש וימים טובים, וא"כ השיקול הכספי לא עולה לזכרון בענייני חינוך הבנים.

וכבר מפורסם המעשה עם הריטב"ז שביום האזכרה לאביו היה יום מושלג, ובקושי השיגו מנין שיבואו לביה"כ וכשעלה שליח ציבור הריטב"ז החל לבכות באמירתו את הקדיש, לאחר התפילה שאלוהו מדוע הוא בוכה והשיב שכשראה את השלג שגרם לאנשים שלא להתאמץ להגיע לביה"כ, נזכר באביו כמה טרח בעבור חינוכו, שהיה עוסק במלאכתו בבניית תנורים להסיק את הבתים הקרים מאוד וזה היה פרנסתו, אלא שבזמנו המצב היה דחוק ולא מצא עבודה וממילא היו חיים בעניות גדולה, ואפילו כסף ליתן למלמד של בנו לא מצא, וכבר כמה פעמים שלח המלמד מכתב עם בנו שהוא צריך להסדיר את חובו, והוסיף בפתק האחרון שאם לא ישלח את חובו למלמד, הבן לא יוכל להמשיך ללמוד אצלו, וההורים של הריטב"ז כשקבלו את המכתב, לא ידעו את נפשם, ורק בכו והתפללו להשי"ת שיעזור להם למצוא כסף לשלם למלמד, ובבוקר כשבא להתפלל אביו של הריטב"ז שאלו עשיר אחד אם הוא יכול להתקין לו תנור חורף והוא מוכן לשלם לו, וכששמע כן אביו של הריטב"ז שמח מאוד

אותה נפטר לבית עולמו, ונכתב המעשה ללמדנו כמה חמור הסתכלות באשה, וכשאפשר ליהרר בזה יותר צריך להשתדל עד כמה שאפשר.

יז. ואל תאמר שכאן מדובר בדרגות גבוהות שאינן שייכות בנו הרי ממילא אנו מקלים בכל זה, וממה נפשך למה שנחמיר בילדינו וכו', על טענה זו גופא צריך לעשות תשובה שעל כל פנים מה שאדם יכול להציל צריך להציל כמו המעשה שכתב החפץ חיים ע"ה שראה אשה שגונבים ממנה מהתפוחים שמוכרת והיא היתה תמהה על מעשיהם, אמר לה הרב שבמקום להיות תמהה על הדבר, הם חוטפים - תחטפי גם את מנגד להציל מה שאת יכולה, וא"כ על זה עצמו צריך לעשות תשובה שתמיד צריך אדם לשאוף לדרגה הגבוהה ביותר וזהו בחינת ה"נשמע" כלומר מחובתנו תמיד להגדיל את הרצון והשאיפה שבנינו יהיו מגדולי ישראל, ואם חוטף היצר עלינו לחטוף מנגד, וכמו שכתב הרמב"ם (כפ"ג מהלכות תשובה) כל אדם יכול להיות כמשה רבינו ולהגיע לדרגה כזו צריך הכנה והתקדשות, כמו שמצינו בגמ' שבת (פח.) וביבמות (סב.) שאמר משה ומה ישראל רק לפי שעה עשו הכנה של ג' ימים, אני שכל שעה יכול השי"ת לדבר עמי על אחת כמה וכמה, ופירש מצפורה אשתו, וההתקדשות אצל הילדים שלנו היא לדאוג שיהיו שמורים כמה שאפשר.

יח. וכבר רמז בזה ראש ישיבת פורת יוסף הגר"י צדקה זצ"ל הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד – כלומר הנרות הם הילדים שהם קודש אין לנו רשות להשתמש בהם לצרכנו ולעשות חישובים מה נוח לנו, איך ארוויח זמן יותר, איך אחסוך יותר, אלא דאגתנו רק עבורם לראותם בלבד גדלים בתורה וביראה. וכבר רמזו בזה המפרשים והובא באמרי שפר (ח"א פרשת בא) מצינו בתורה כרובים, ופרש"י (שמות כה, יח) דמות פרצוף תינוק להם, ומצינו

כתיב, ופרש"י אם תוכלי להצליח בכשפים אין זה מסיבת הכשפים אלא מסיבת שכך גזרו משמים לי את הצער הזה שמגיע לי, ואם לא גזרו לי משמים את הצער לא תצליחי בשום כשוף, ושאלה הגמרא והרי אמרו למה נקרא שם כשפים, שמכחישים פמליא של מעלה (נוטריקון) ותרצה הגמרא ששונה ר' חנינא שגדול זכותו ופרש"י וז"ל: ומוסרים נפשם משמים להצילו ע"כ, כלומר הואיל והוא מוסר נפשו לעבודת ה' גם משמים מתנהגים עמו באותה דרך ודו"ק. כי נפלא מאד הוא, וכן ידוע על צדיקים רבים שהתרחשו להם ניסים לפי שדרך עבודתם בקודש את השי"ת היתה במסירות נפש). וכמו שהגמ' שם הביאה את המעשה עם רב יהודה שראה אשה שלבושה בלבוש אדום דהיינו שלא כדת יהודית וקרע אותו מעליה בחושבו שהיא יהודיה, ואח"כ התברר שהיא כותית וחייבוהו לשלם לה ארבע מאות זוז כשמה מאתון ואמר לה מתון מתון ארבע מאות זוז שוים.

כא. נחזור לנד"ד שמתברר מכל הנזכר שיש להתאמץ מאוד להשקיע בילדינו הן בתפילה הן בעצם הלימוד ולא רק משעת הלידה אלא עוד לפני העיבור, וכבר ידועה התפילה שתקן הרמב"ן לפני החיבור והובאה בראשית חכמה שער קדושה פט"ז ע"ש שהאריך בכל זה. וכן בכל זמן ההריון ידוע שיש תפילות מסודרות לג' חודשים ראשונים ושניים ואחרונים, ובשעת הלידה, ואין צריך לומר משעת הלידה וכמו שכתב השל"ה בשער האותיות שתמיד תהיה תפילת האב שגורה על בניו שיצליחו בתורה. וציין לזה גם המשנ"ב (סי' מ"ז) שיכון לזה בברכות התורה מאוד על בנו כמבואר בנדריים (פא.) ששאלה שם הגמרא מדוע לא זוכים כל הת"ח שיהיו בניהם ת"ח ותירצה לפי שלא ברכו בתורה תחילה, ופרש הר"ן (שם) שלא החשיבו את התורה שיש לברך עליה אלא כשאר החכמות ולכן לא זכו להמשיך את התורה על ידי זרעם, והתיקון לזה הוא הזהירות

על הצעת העבודה ואמנם לא היה לו תנור חורף להתקין לו, ושאל את אשתו בדבר, ואמרה לו שהיא מוכנה שיפרק את תנור החורף שבביתם ויתקין אותו אצל העשיר, ובלבד שיוכלו לקבל את הכסף ולשלם למלמד כדי שהריטב"ז ישאר בתלמוד תורה, והסכימו שניהם על כך, ופירק את תנור החורף והתקינו אצל העשיר, ומיד כשקיבל שכוונו שלם למלמד את שכר הלימודים שהיה חייב לו, ושלם כבר לחודשים הבאים גם כן, אמנם החורף היה קר מאוד במקומם והיה גם סכנת נפשות לגור ללא תנור חורף, אבל על הכל ויתרו למען שבנם הריטב"ז ימשיך ללמוד בתלמוד תורה, ונזכר הריטב"ז בקור העז ששרר בביתם באותו חורף, ואת המסירות נפש העילאית של הוריו, והכל רק שבנם ימשיך ללמוד בתלמוד תורה בקדושה ובטהרה, וכעת שירד שלג שגרם למנין הקבוע שלא להגיע לביהכ"נ הצטער מאוד על כך הריטב"ז על ירידת הדורות.

כ. וכבר אמרו בגמרא ברכות (ב.) אמר רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים התרחש להם ניסא ואחרונים לא, אם מטעם הלימוד, האחרונים שונים בששה סדרים לעומת הראשונים ששונים בפחות סדרים, אמנם אם היה עצירת גשמים רב יהודה שהיה מהדורות הראשונים היה רק חולץ נעלו לאות צער וכבר היו יורדים גשמים, אבל דורות האחרונים אם יש עצירת גשמים כל היום מצערים נפשם בתפילה ולא נענים. והשיב לו דורות ראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת ה' וממילא השי"ת התנהג עמהם באותה מידה (כידוע מגמ' סוטה (ח:) ובסנהדרין (ז.) שכל מדותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה, ואע"פ שכל המידות בטלו מידה כנגד מידה לא בטלה, וראה גם מש"כ רש"י בסנהדרין (י:ו) גבי רבי חנינא בן דוסא שמכשפה אחת רצתה לקחת עפר מתחת רגלו לעשות לו כישוף, וראה זאת ר' חנינא ואמר לה שאת יכולה לקחת את העפר מתחת רגליו לפי שאינו חושש, אין עוד מלבדו

שחת, והכל בזכות שהוריהם היו משמיעים להם פסוקי קריאת שמע והפסוקים הללו נחקקו בעצמותיהם, והצילום בשעת הצורך.

וכבר בארו המפרשים את מה שכתבו בספרא על הפסוק אם בחוקתי תלכו, ופרש הסיפרא והובא ברש"י שתהיו עמלים בתורה, שלכאורה מדוע כתבה התורה לשון עמל תורה בלשון חוק, ובארו בזה שעמל תורה צריך להביא את התורה שתהיה חקוקה בעצמותינו שיבלע בדמנו, וכמו שהביאו התוס' בכתובות (קד.) עד שאדם מתפלל שדברי תורה יכנסו לתוך מעיו יתפלל שלא יכנס אכילה ושתייה יתרים לתוך מעיו, והארכנו קצת בזה לגודל חשיבות הענין אף שלכמה נראה שהאריכות מיותרת דנראה בעיניהם כדבר פשוט לאסור, אלא מפני שראיתי כמה ת"ח חשובים שמתירים לעצמם בזה, ומפני שכבודם חשוב בעיני ברתי הענין לפי מה שחנני השי"ת לפי קוצר דעתי.

ואחר כתבי זאת ראיתי לאחד מידידי וחביבי החשובים והאהובים הי"ו שערער בענין, וכתב לסתור את הפסק מכמה טענות, והעיר מקודם שתי הערות כי מגמת פוסק צריכה להיות ללמד זכות על מנהגן של ישראל, והוכיח מתשובת הראש (כלל ע"ז), שלא סתר מנהגם שלא תשמט שביעית, והניחם לדון כמנהגם, ועוד מקורות דומים בענין.

ועל הערה זו יש להשיב הן אמת שהדברים ברורים שצריך ללמד זכות על מנהגן של ישראל בכל מה שאפשר, וביותר על תלמידי חכמים וכמו שאמרו שאם ראית חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו שודאי עשה תשובה (ברכות יט.), אמנם אינו ענין לכאן, דזה המדובר שראה חכם שעשה מעשה שנראה שאינו הגון לפי שעה, שיש לתלות בסיבות אפילו רחוקות שיש צד היתר בדבר וכמו שכתב החפץ חיים בשמירת הלשון, או מטעם שעשה תשובה, אבל אם רואה דברים שיש שנוהגים באופן קבוע, והם נוגדים להלכה או

בברכות התורה שתבלע בדמנו, ודבר שהוא שורשי בדם הוא עובר לזרע, ואינו כדבר חיצוני שאינו עובר לזרע, והאריכו בזה מאוד המפרשים.

וכבר המליצו בעלי המוסר בפרשת בן סורר ומורה שכתוב בה ותפסו בו אביו ואמו ואמרו בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו זולל וסובא וכו', שהרמז בזה שהטעם שבניו לא ממשיכים בדרך התורה והיראה לפי שאינו שומע בקולנו – כלומר שאינו שומע את קול התפילה ואת קול לימוד התורה של הוריו שיחדור ויחקק בעצמותיו וממילא ישפיע עליו לגדול בקדושה והוא בעצמו מוסר נוקב כליות, שהוא מחובת העבודה של ההורים להרבות בתפילה ולימוד תורה בבית ובכל מקום שנמצאים כדי שהאווירה של הקדושה תשפיע על הילדים, וכמו שאיתא בריש סוטה שאומרים לאשה שנחשדה, הרבה חברה עושה וכו' וידוע מהרמב"ם (פ"ג מהלכות דעות ה"א) שהאריך לבאר שהחברה משפיעה, וכל מה שסביב הילד משפיע עליו בין לטוב בין למוטב, ולכן אם ח"ו ישלחו את הילד למקום שלא משמיעים לו דברי תורה ותפילה ואפילו רק פסוק שמע ישראל שישמע הפעוט יכול להשפיע מאוד ויכול פעמים להציל חייו ממש.

וכמו שידוע המעשה המפורסם אחר השואה על אחד מגדולי הרבנים הרב שלמה כהנמן זצ"ל מייסד ישיבת פוניבז' שהיה טורח לחפש ילדים שהחביאו אותם במנזרים להנצל מתופת ההריגה, ופעם כשהגיע למנזר אחד אמרו לו ששם אין ילדים יהודים. והוא בכל זאת בקש להכנס, ובקש שיאספו אליו את כל הילדים, ואחר שהסכימו אליו ואספו את כל הילדים, הרב קרא ברגש עצום את הפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ומיד רצו אליו כמה מהילדים וצעקו מאמע מאמע (אמא אמא)... והחלו לחבק אותו ולנשק אותו ובכו הילדים והרב גם יחד. וכמובן שזכה הרב להצילם לחיי עולם ולהשיב לחיק היהדות והצילם מרדת

בהיות שמגיע מזה הפסד אמונתנו, שיבואו לחשוב ולהאמין שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר התורה, וזה דבר קשה עד מאד, שהאומר אין תורה מן השמים אין לו חלק לעולם הבא, כמבואר במשנה בסנהדרין (דף צ"א). ואין הבדל בין מי שמכחיש את התורה בכללה, לבין המכחיש פסוק אחד מן התורה, וכמבואר בגמרא שם סנהדרין (דף צט ע"א), שהאומר כל התורה מן השמים, חוץ מפסוק זה שמשה מפי עצמו אמרו, אין לו חלק לעולם הבא. ולכן ראוי לסתום כל הפתחים המביאים לאמונה רעה זו. ולכן בטלו קריאת עשרת הדברות בכל יום, מפני תרעמות המינים. ומה שטען החכם האחר שאנשי בכל נוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, אין טענה זו כלום, לפי שאם נראה אנשים בריאים וחולים, לא נחלה אנחנו את הבריאים כדי שיהיו שוים לחולים, אלא נשתדל להברות את החולים להשוותם לבריאים. עד כאן דברי הרמב"ם.

לכן אען ואומר שגם מנהג זה ביחס לציבור שומרי התורה ומצות הכללי, המיעוט הם שנוהגים להקל בדבר, כי היום מוסד שאינו שומר תורה ומצוות ובפרט מוסד חינוכי, וביותר שמצויים מקומות דומים שומרי תורה ומצוות אינו תואם לרוח הרוצים לחנך בניהם על ברכי האמונה וביותר ברוח הקדושה והטהרה, לכן יש להדריכם בדרך ישרה, ורק אם יודע בדבר שנתפשט היתרו ויודע שלא ישמעו לדבריו יש להניחם במנהגם דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

ובכלל צא נא וראה מה שכתב מו"ר ועט"ר בספרו הבהיר עין יצחק ח"ג בכללי המנהגים [עמודים תריט-תרכג, תרלו-תרסב] באורך וברוחב שאסף כעמיר גרנה יותר ממ"ד פוסקים ראשונים ואחרונים שבטלו מנהגים שהיו נוגדים להלכה [ומהם הרמב"ם (בפ"ג מהלכות שביתת עשור ה"ג, ובשו"ת סימן מ"ו), הריטב"א בשם רבותיו (הוב"ד ברטב"ז סימן שנ"ט), אור זרוע (מוכא בשו"ת

שיש בהם צד איסור כלשהו, ואינו מנהג שנתפשט בכל המקומות ובפרט לא במקומו [ולע"ד כי אצל הציבור שמכונה בזמננו חרדי אין מקום לשאלה זו, כי אין הוא אמינא לשלוח למקומות מעין אלו, ואם כן מה שכתב "אלפי אנשים ואף עשרות אלפי אנשים", אינו מתייחס לכלל הציבור, כי בודאי לא התכוון לחשוב גם את הציבור שאינו שומר תורה ומצוות ששולחים למקומות אלו, אמנם ציינתי שיש ביניהם גם תלמידי חכמים ששולחים לשם, ומטעם זה דוקא כתבתי בענין לראות מפני מה נשתנו אלו ששולחים למקומות מעין אלו, מאלו שאינם שולחים למקומות הללון אם יודע שיש להעיר עליהם ולהוכיחם במישור, ובפרט שיש אפשרות שישמעו לדבריו, אדרבה אמרו במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב (ברכות יט:), וצריך להעיר ולהדריכם בדרך ישרה, וכבר הביא מופה"ד בשו"ת יחוה דעת (חלק א סימן כט) את דברי הרמב"ם בתשובה (הוצאת פריימן, ירושלים תרצ"ד, סי' מ"ו) שנשאל: אודות מה שהורה חכם אחד שכל איש אשר יעמוד בעת קריאת עשרת הדברות ראוי לגעור בו, לפי שמעשה זה מדרכי המינים הוא, שאומרים שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר פרשיות התורה, וכל דבר שיש למינים פתחון פה עליו חוץ מדעת רבותינו ז"ל, ראוי לנו לפרסם המחלוקת עליהם, וכמו שאמרו (ביומא ב ע"א), מטמאים היו את הכהן השורף את הפרה להוציא מלבן של צדוקים. וחכם אחד נחלק עליו, והביא ראיה מאנשי בכל שהיו נוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, וחזר והשיב החכם הראשון, שאין ראיה ממנהג בכל, ששורש הדבר היה מפני שהיו מזמינים את הראש - מתיבתא לעלות לתורה ולקרות עשרת הדברות, והקהל היו עומדים לכבודו, והרואים את מנהגם נשתבשו וחשבו שעומדים מפני קריאת עשרת הדברות. והשיב הרמב"ם, שהוראת החכם הראשון היא הנכונה וראיותיו כולן אמיתיות, ושכל מקום שמנהגם לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות ראוי למונעם מזה,

ומטעם זה אסרו חז"ל לאכול אצל ע"ה שמא יאכילנו דבר איסור.

ובענין מה שהעיר בגוף הפסק שעירוב ענין המוסרי עם ההלכה יש בו משום זורע כלאים על פי דבר החת"ס, כבר בארנו שלא אסרנו מהצד המוסרי רק מצד ההלכה אסרנו שאין לאכול במקומות מעין אלו, וכן מצד חילול ה' שהוא איסור דאורייתא לחלל ה', ורק הוספנו מצד המוסר את גודל הזהירות והאחריות שצריכה להיות בענין זה, ובכלל ידועים דברי החת"ס וכן אמר לי מו"ר ועט"ר שאף שמביאים משם החת"ס שמי שמאמין לכל המעשיות שמספרים על החכמים הוא בגדר בור, אבל הוסיף החת"ס שגם מי שאינו מאמין למעשיות שמספרים על החכמים הוא בגדר אפיקורוס, ור"ל שאף אם לא דייקו בשמותם ובפרטי המעשה אבל ביסודותיהם הם נאמנים ומהם לומדים את דעת התורה. וכבר צווח רשב"י טובא בזוהר בהעלותך (קג.) על אלו שחושבים שהמעשים המובאים בתורה הם מעשיות בלבד, אלא הם לימודים גדולים מאוד גם להלכה ולמעשה, והוא מה שכתב הרמב"ן בריש חומש בראשית מעשה אבות סימן לבנים, ללמוד מהם הלכה למעשה והוא הבחינה של דרך ארץ שקדמה לתורה, וכבר ידוע מהקדמונים שכל מה שנכתב בתורה הוא ענין של לימוד, ואדרבה מצוה אדם ללמוד מעצמו כעין שהזכרנו מסוטה (לה.) בענין עוזא ואחיו, ובגמרא בב"ק (צב.) באר השל"ה הקדוש חטאתי כי לא ידעתי, שלכאורה קשה אם לא ידעתי מדוע חטאתי, אלא תרץ שהיא הנותנת חטאתי בגלל שלא ידעתי כי אדם מצווה ללמוד מעובדות שהביאו רבותינו לבאר את הכתובים וכן ממעשים שקרו אצלם, ואפילו בן נח נענש על שהיה לו ללמוד ולא למד כמבואר בב"ק (סו.) ובמכות (ט.) ק"ו לישראל ופי כמה לתלמיד חכם, וראה עוד לקמן במה שכתבנו שמצד חילול ה' לחכם יש להזהר גם באלו, וכמו שאמרו בכל מקום אדם חשוב שאני.

מהר"ם מינין סימן מג), ר"ת (הוב"ד בשלטי גיבורים על המרדכי גיטין סי' תמד), מחזור ויטרי (סימן תקכ"ז ד"ה פרק י"ד), מאירי (ראש השנה טו.), ובמגן אבות (ענין כ ד"ה היה), אגודה (סימן א'), ריב"ש (סימן מ, מד, קכב, רנו, שפת, שצ), התשב"ץ (חלק ב' סימן נ'), רשב"ש (סימן שפ"ח, תקסב, תרכו), יכין ובוועז (ח"א סימן קיח) ועוד ועוד ראשונים כמלאכים עיין שם הלא הם כתובים בספר הישר, וכעת רק דוגמא נקטנו), ובכמה מקומות בטלו מנהג אפילו אם רק היה מנהג טוב מהקודם, וכבר באר שם שכל מנהג שלא נקבע ע"י חכמי ישראל אין מנהג כלל, וכמו שאמרו במו"ק (יח.): מאן ימר לן דברצון חכמים עשאוהו, ואין להביא ראיה ממנהגים שנתפשטו מהמון העם שלא על פי מורה הוראות, וכל מנהג שנהגו להקל בדבר מסוים, ויש בו איסור אפילו מדרבנן, מבטלינן ליה, ואפילו איסור קל, ואין לומר בזה "מנהג מבטל הלכה", וכל שכן שאין לסמוך על מנהגים של נשים שדעתן קלה, ומדמות מילתא למילתא באין מבין, אלא יש לנו ללכת אל הספרים שהם מורים לנו את הדרך הישרה, וכמו כן אין להביא ראיה ממש"כ הרא"ש בתשובה לגבי השמטת כספים בשביעית שלא בטל מנהגם, דשם מיירי לענין ממון וכמו שכתב הב"י דהוי כמתנה על מנת שלא תשמטני שביעית, דהוי תנאי שבממון שקיים, משא"כ לענין איסור לא אמרו מנהג מבטל הלכה, וכ"כ בשו"ת משפטי עוזיאל [מהדו"ת חלק יורה דעה סימן מב], ובפרט כאן שאינו מנהג כלל.

ובנוגע להערה ב' שכתב ידידי וחיביבי הי"ו שאין לחכם לפסוק בשאלה לפני שבודק את הנושא מציאותית ופרקטית, אכן צדקו דבריו בזה, אלא שבנדוננו לא פסקנו כלל מטעם שהדברים שאוכלים שם אינם כשרים, אלא כבר כתבתי בפרוש שאף אם הדברים שאוכלים שם כשרים אסור לאכול במקומות אלו, מטעם שגזרו חז"ל שמא יקרה פעם שיכשלו באיסור, כי אינם אנשים נאמנים, ואינם בקיאים בהלכה,

שאינו נאמן, וחשיב כאוכלים אצלו, ועל זה גזרו שלא לאכול אצלו דברים המותרים שמא יאכילנו דבר איסור, ואיך אפשר לזכות שטרא לבי תרי, שלא לחוש לעובדות ושלא לחוש לקניין, וכי משולחן גבוה קא זכו, ואתכא דמאן קסמכו, וחויז מזה כבר הזכרנו תקנת האחרונים שציין מרן זיע"א מהרב בית הלל, ועוד שבזמננו גם במוחזק בכשרות צריך שיהיה לו תעודת כשרות הן במוצרים שמכין הן שבמוצרים שמוכר או קונה, ממילא אין מקום להקל בכל זה כלל.

ובמה שכתב לתמוה מצד חילול ה' שבדבר שילמדו להקל יותר שא"כ נאסור גם מחשב שילמדו להקל להשתמש באופן אסור, יש לתרץ בפשיטות שיש לחלק בדבר, דאדם שמכניס את בנו למוסד חינוך חילוני בזמננו שיש מוסדות חינוך דתיים דומים, מראה בעצמו שמזדהה ועכ"פ אינו מתנגד לאותה מערכת חינוך חילונית, ודומה הדבר למי שבזמננו הולך בלי כיפה, שאף שאינו אסור מעיקר הדין רק בשעת ברכה ותפילה, מ"מ בזמננו שכל אלו שמוגדרים כשומרי תורה ומצוות חובשים כיפה בארץ ישראל בפרט, אם הולך בלי כיפה במקומנו הוא חילול ה' ובפרט אם הוא חכם שנראה כמשייך עצמו בזה לציבור החילוני, ובענין מוסדות החינוך החילוניים כבר התריעו בזה גדולי עולם שלצערינו מליון מילדי ישראל אינם יודעים אפילו פסוק שמע ישראל בע"פ, אע"פ שבגיל קטן אינו ניכר כ"כ ההפרש [הגם שלפחות כבר היה יכול לדעת פסוק שמע ישראל], אבל ברור הדבר שאם היה בכוחנו למחות שלא לפתוח כלל מוסדות מעין אלו החל מהגיל הקטן, היה יותר קל להמשיך להשפיע להתרחק ממוקומות אלו בגיל היותר גדול, אבל כאשר לא רק שלא מוחים אלא גם מסייעים לאותם מוסדות בגיל הקטן, ואחרים לומדים מהם לעשות כמותם בגיל הקטן, איך אפשר למחות בהם כשהם ממשיכים עם הילדים באותם מוסדות

ומה שכתבנו בענין אכילת קטנים חלב אחר בשר הוא באופן כללי כדבר המסתעף מנד"ד, ואדרבה כתבנו שמצד זה יש היה מקום להקל, אלא שמהמשך דברי היבי"א מצאנו שיש להזהר מאוד מדברים האסורים בעצם לפי שמזיקים לו בזקנותו, ובכלל כבר כתבנו שיש לומר שאף אם במקום לא מגישים בשר לילדים, מכיון שאין שם פיקוח רבני יכול לקרות שפעם עובדת שתוצה להכין לעצמה ולחברותיה, ואפשר להיות מזה תקלות שונות ובפרט לעובדות שחלקם לא משמע להם איסורא כי אינם בקיאות ויש מהם שגם אינם נאמנות.

ובענין מה שכתב לחלק שכל האזהרה של חז"ל שלא לאכול אצל עם הארץ או מחלל שבת דברים המותרים שמא יאכילנו דבר איסור הוא רק אם הם היו מוכרים אוכל או שהיה להם אפשרות לבחור אוכל, משא"כ שהאוכל מגיע מתאגיד שמוכר דברים כשרים, יש להשיב שמילא אם רק העובדות לא היו בקיאות והקניין והספק של המוצרים היה ירא שמים, היה לנו מקום לבדוק רק את התקלות שיכולות אצל העובדות, אבל כאן לא רק שאפשר שיהיו תקלות אצל עובדות שחלקן שאינם בקיאות וחלקן אינם נאמנות גם כאשר כל המוצרים המגיעים אליהם כשרים מכל מיני חששות של תערובות וכאמור, אלא שכאן נוסף על זאת גם הקניין של המוצרים אין לו פיקוח ויתכן מאוד שחלקם אינם נאמנים, ואף אם לקניין יש חוזה עם ספק שמשווק מוצרים שאין בהם חששות, אבל בדיוק על זה גזרו שאם תהיה סיבה שלא יוכל הספק לשווק לתקופה מסוימת את מוצריו, אפשר שיחליט הקניין לקנות לפי שעה ממקומות שאין להם פיקוח, והוא שגזרו חז"ל שמא יאכילנו דבר איסור, ואין לומר שיש לסמוך על מה שהקלו הפוסקים כמבואר ביב"א (ח"ט יו"ד סימן ל') לגבי חשש של תרומות ומעשרות שכל דפריש מרובא פריש ויש להתיר את הנקנה בשוק מחשש של תרומות ומעשרות, דשאני הכא שכאן סמוכים על שולחן של מי

לפיכך אמרו בכל מקום שאדם חשוב צריך להחמיר על עצמו, וזהו שאמרו בכל התלמוד אדם חשוב שאני, ולכן גם מה שנתבאר בדברים שהם מצד המוסר והחסידות חכם צריך להזהר בהם יותר, ולכן כתב החיד"א בשו"ר ברכה (סימן רמ"ג ס"ק ג') והביאו דבריו להלכה האחרונים שהחכם צריך להזהר מאד שלא יגרום במעשיו ובדעותיו שיבזוהו כי ההמון עיניהם תלויות לדקדק עם התלמידי חכמים, לכן נראה היה שחכם היה צריך לדקדק יותר בעובדות שצינו לעיל והדריכנו חז"ל, עד כמה צריך להשתדל שילדינו יגדלו בקדושה ובטהרה עד כמה שדינו מגעת.

ויש מן הראשונים שפירש שחילול השם באדם חשוב הוא לפי שבני אדם למדים ממנו, ואם אינו נזהר במעשיו נמצאו הקטנים מזלזלים על ידו בתורה ואומרים זה מבין שאין ממש בתורה ובמצוות ונמצא השם מתחלל, שנעשו דבריו חולין, וכל שכן כשאדם חשוב עובר עבירה הרי זה חילול השם, שאחרים למדים ממנו לעשות כן.

וכבר אמרו בגיטין (פח): שהמביא דיני ישראל לפני ערכאות של גוים, הרי זה מחלל את השם ומייקר שם האלילים להשביחם, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואיבינו פלילים, שכשאובינו פלילים - שופטים אותנו - זהו עדות לעילוי יראתם. ובגמרא יומא פו. מובא שרב נחמן בר יצחק פירש חילול השם הוא כגון תלמיד חכם שאומרים עליו ימחול לו יוצרו על מעשיו ("שרא ליה מריה לפליא"), ופרש הסמ"ק (בסימן פה) שאף על פי שלא עשה עבירה, חילל את השם, שראוי לאדם שישמר מדברים שבני אדם מחזיקים אותם לעבירות אף על פי שאינן עבירות בעיניו, וישמר מפני בני אדם כמו שישמר במה שיש בינו ובין בוראו, כמו שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, וכן אמר לי האדמו"ר ר' אלעזר אביחצירא זצוק"ל שגם אם תלמידי חכמים שולחים לפעוטונים שאינם מוחזקים כשומרי תורה ומצוות אינה ראייה,

בגיל הגדול, וחזן מזה כבר ציינו שלא כל המקומות במוסדות אלו בגיל הקטן שוים שיש ביניהם שאין בהם עובדות שומרות תורה ומצוות כלל, ויש הרבה הורים חילונים לצערנו שבאים למקומות אלו עם ילדיהם בבגדי שחץ, וכשיש דרכא אחרינא לשלוח למקומות שלא היה נתקל בכל אלו איך לא חש לכל זה, וכבר הזהיר בשו"ע אה"ע"ז (סימן כ"א ס"א) מאוד מאוד יש להתרחק מן הנשים, וכבר ידוע שכל ענין של חילול ה' הוא לפי מעלת החכם ולפי מנהג המקום, משא"כ בענין של מחשב הוא דבר ידוע ומפורסם שיש בו דרך של היתר, וסמך לדבר מה שמבואר במשנה שביעית [פרק ה משנה ו] שדבר שיש צד שימוש היתר ואיסור מותר למכרו למי שהוא חשוב על השביעית, וכמו שאמרו זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאסור ולהיתר מותר ע"כ, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו, וכמו שהתירו האחרונים שאת השימוש בשעון שבת לענין תאורה כיון שידוע שיש בו דרך היתר, אמנם אסרו האחרונים להשתמש בשעון שבת לשמוע בפרהסיא שירים ושיעורים מוקלטים מצד זילותא דשבתא ואינו מפורסם היתרו בזה [אף לספרדים שאינם אוסרים מצד אוושא מילתא] לפי שילמדו לדברים אחרים באופן האסור אף שאין אנו גוזרים גזירות מדעתנו, ובכלל הלא היא גמרא ערוכה כמו שהזכרנו ופסקה הרמב"ם (בפ"א הלכות תשובה), ואיך אפשר להתעלם ממנה, והלא אמרו בקידושין (מ.) שאין מקיפין בחילול ה' ואחד שוגג ואחד מזיד בחילול ה', וכבר כתב הרמב"ם במאמר קידוש השם [הובא באנציקלופדיה תלמודית ערך חלול השם] יש דברים שהם בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם - שאין ראוי לאדם כמוהו לעשות כמעשהו ומבוקש ממנו יותר מזולתו - ואף על פי שאינם עבירות הרי זה חילול את השם, והכל לפי גודלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפני משורת הדין,

והוא חילול ה' גדול מאוד [והתבטא בענין
בחרפות רבה], ומאוד צריכים ההורים בזמננו
בפרט להשגיח על הילדים.

ובענין מה שכתב לגבי החשש של תולעים
בעלי הירקות שמצא שמגשים לילדים רק עלי
פטרוזליה מגידול רגיל לאחר ששורים אותם
בחומץ וקוצצים אותם, וממילא אין בזה חשש
לתולעים, יש להאיר בזה על פי מה שכתב
הרה"ג משה ויא שליט"א בספרו בדיקת המזון
כהלכה, אשר לו שם בגדולים מתוך ניסיונו
בתחום זה והסכימו עליו גדולי ישראל ועיין
עליו, לגבי עלי הפטרוזליה [בעלים טריים
מגידול רגיל] שהיא מוחזקת בנגיעות גבוהה
הן בעלים והן בגבעולים בחרקים זעירים רבים
כגון כנימות העלה תריפסים אקריות ורימות
של זבוב המנהרות החודרות לעובי העלה
ולגבעול הפטרוזליה, ואין לאוכלה ללא ניקוי
ובדיקה יסודית [וכ"כ בילקוט יוסף ח"ט עמוד
רלח ע"ש], וכתב שם שיש ג' דרכים להשתמש
בעלים רגילים הדרך הא' בתמצית שמבשלים
אותם בפני עצמם ומסננים דרך בד צפוף
ומשתמשים בתמצית, והב' שמבשלים אותם
עם התבשיל כשהעלים נמצאים בתוך כיס בד
סגור, והג' שמשרים את הפטרוזליה עם מי
ניקוי [מים עם מעט נוזל לניקוי] למשך כשלוש
דקות, לוקחים מספר גבעולים [לא יותר מ-5
4 כי בכמות גדולה אין הניקוי יעיל] משפשפים
אותם באמצעות ספוג טבול במי הניקוי,
ושוטפים אותם מכל הצדדים, תחת זרם מים
חזק, אחר הניקוי טוחנים את הפטרוזליה
בבלנדר או במטחנה, שלאחר ניקוי יסודי מותר
לטחון, לצאת מכל חשש, ואין בזה משום
מבטל איסורים לכתחילה, ואופן זה מותר רק
אם בודקים את העלים, שלא מצוי בהם מנהרות
של זבוב המנהרות, ולגבי ניקוי בחומץ ומלח
כתב שם [בעמוד 62] שמקובל בציבור
שהשריית ירק בחומץ או במי מלח מנקה
אותן מנגיעות, ובהתייעצות עם מומחים וכן
על פי נסיונות שערך נמצא שיעילות זו מוגבלת

בהחלט, מפני שכאשר משהים את הירק במי
מלח או במי חומץ, החרקים אמנם מתים,
אבל חלקם נותרים צמודים לעלה או בתוכו,
גם לאחר שטיפה, וכן כתב בשו"ת מחזה
אליהו (סימן צ') שבדק עם מומחים גדולים
ואמרו שלדעתם קלקול הוא לטבול בחומץ
חי, מפני שאותם תולעים יש להם חוטם
שנועצים אותו בעלה וטבע החומץ החי להמית
אותם, ואז נשארים תקועים שם, משא"כ אם
גורמים לתולעים לאי נעימות שיצאו ממקומם.

וכבר ציין (שם) לענין הנאמנים על בדיקה זו
מה שכתב הפרי תואר וז"ל (סימן פ"ד אות כג)
ולענין דינא כל אשה שהיא כשרה ומדקדקת
במצוות ושלימה בדעתה, נאמנת בודאי, אבל
מי שאינה מדקדקת בדקדוקי מצוות ואינה
דעתנית, אינה נאמנת ודאי, ובזבחי צדק אות
קא כתב שגם אם יודע באשתו שהיא בודקת
במהרה ולא במיתון אין לסמוך עליה ע"כ.
וכתב שם (עמוד 132) שבמטבחים ציבוריים יש
להעמיד משגיחים מיוחדים לבדיקת המאכלים
השונים, והוא ע"פ ערוה"ש (סימן פ"ד אות סד)
ע"ש, ועוד ציין למכתב שהובא בידיעון הליכות
שדה (גליון 100) המדבר בעד עצמו וז"ל: בעבר
עבדתי במטבח של ישיבה ושל תלמוד תורה
וראיתי שהרבה פעמים בדיקת המאכלים
מתולעים אינה נעשית כנדרש, מקבלים לעבודה
טבחים ועובדות שהם מומחים גדולים בהלכות
בישול אך אינם בקיאים בהלכות תולעים,
ראיתי בעצמי איך מכניסים ירקות וקטניות
שלא נבדקו כראוי ישר לסיר או למטחנה,
וכאשר עמדתי לבדוק צעקו עלי שאני עובדת
לאט מדי, אוכל זה מאכילים את בנינו היקרים
שאנו מתפללים עליהם שיעלו בתורה ויראת
שמים, אבל איך יוכלו להתעלות כאשר יש
חשש שמאכילים אותם מאכלים שמטמטמים
את הלב, לכן למען ילדינו היה ראוי לחייב
את הטבחים והמבשלות בישיבות ובמוסדות
השונים לעבור קורס הדרכה לבדיקת תולעים,
ויש למנות בכל מטבח אחראי שידאג

שהבדיקות אכן מתבצעות כראוי על ידי אנשים יראי שמים בזהירות המרבית כדי שילדי ישראל לא יכשלו ח"ו במאכלות אסורות ע"כ.

וממילא בנד"ד לא זכיתי להבין איך הקל בזה ידידי וחביבי הי"ו בפשיטות, כאשר מבואר שאין החומץ מסלק משם את התולעים המצויים, ואין קציצת העלים מועילה לפי שהתולעים קטנים מהגודל של קציצת העלים [ורק טחינה מועילה להוציא מכל חשש בעלים שכבר נקיים וכמבואר], אמנם מצד מבטל איסור דאורייתא לכתחילה שמבואר ביו"ד (סימן צט סעיף ה) לאסור בזה, יש מקום להתיר לטחון לכתחילה במקום שלא ידוע לו שיש תולעים בברור, כיון שאין כונתו לבטל את האיסור, וכמו שהתיר בזה מו"ר ועט"ר מרן הראש"ל שליט"א בילקוט יוסף (ח"ט עמוד דמד-רמ"ה) על פי דברי מהר"ם מרוטנבורג בתשובה (סימן קצ) והר"ן (בע"ז ל:) והרשב"א בתשובה (ח"א סימן תס"ג) וכן מוכח דעת מרן (בסימן פד סעיף יג) ע"ש בענין טחינת חומס מחשש שמא ימצאו בו תולעים, אמנם כל זה בטחינה דוקא, ובהנחה שעושים את הפעולות הנ"ל, אבל מסתבר מאוד שבמקומות שאין פיקוח וחלק העובדות לא מקפידות בכל זה החששות יכולות להיות גדולים בהרבה, וכבר ציינו לעיל לדברי הפר"ח בגודל הקלקול שיכול ח"ו להמשך לילדים מזה, ויש להוסיף מה שכתב הרמ"א ביו"ד (סימן פ"א סעיף ז) וז"ל: ומ"מ לא יניקו תינוק מן הכותית, אם אפשר בישראלית, דחלב כותית מטמם הלב (ר"י פא"מ בשם הרשב"א). וכן לא תאכל המינקת, אפילו ישראלית, דברים האסורים (הגהות אש"ר בשם אר"י הלכות יו"כ אות רעט). וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנתו ע"כ. ודין זה נלמד ממש רבינו שמרים אמרה "וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות" ושואל המדרש (שמו"ר א, כה ובסוטה יב:) למה אמרה כן וכי אסור לו לינק מחלב נכרית וכו', אלא אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על על המצריות להניק אותו ופסל את

כולן, אמר הקב"ה: "הפה שעתיד לדבר עימי ינק דבר טמא" (ביאור הגר"א יו"ד שם ס"ק לא), ומובא בספר ר' יעקב שהגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל הקשה ניחא לגבי משה שעתיד לדבר עם השכינה, אבל יש להבין איך לומדים מכאן הלכה לכלל ישראל, ותירץ שמכאן יסוד גדול בחינוך, שיש לגדל כל ילד יהודי באופן המעולה ביותר כדי שיהיה ראוי לדבר עם השכינה.

ובענין מה שכתב להעיר שיש לבדוק את מקצועיות הצוות והכשרתו, והענקת חום לילדים ומרחב משחק לילדים הוא דבר פשוט שאינו נוגע לענין דידן, כי בכל מוסד יש בו מורים טובים יותר ויש עם תנאים טובים יותר ויש עם פחות, ולא מפני שיש מורה מקצועי יותר או תנאים טובים במוסד שאינו לפי רוח התורה, נשלח ח"ו את ילדינו לשם, אלא ידוע שהוא מפיתויי היצר, ובכלל יש לומר ודאי שמוסדות תורניים לא פחות נותנים מאותם מוסדות שאינם שומרי תורה ומצוות מבחינת חום ואהבה שהרי לא תהא כהנת כפונדקית, ודרך ארץ אמיתית בחינת חום ואהבה היא נלמדת אך ורק מהתורה וכמו שאמרו באבות שאם אין תורה אין דרך ארץ, והדרך ארץ שנוהגת בעמי ארצות שאמרו במשנה שם שאם אין דרך ארץ אין תורה, היא אינה הדרך ארץ השלמה אלא היא חיצונית בלבד, והיא הקודמת לתורה כמו שבאר בזה מרן ראש הישיבה הגר"מ אליעזר ש"ך זצ"ל והובא בספרו על פרשת שבוע מחשבת מוסר.

ובענין מה שכתב שבפעוטונים הללו משלמים פחות ממקומות אחרים ששומרי תורה ומצוות, יש להשיב שחוף מהענין שיש הרבה פעוטונים שיש להם בדיוק אותה הנחה ממשרד העבודה והרוחה [רק שפעמים שזה רחוק מהבית יותר וכבר הזכרנו שאינה טענה], אלא אפילו אם הוא כדבריו אם לא היה איסור בדבר היה מקום לדון את התוספת של התשלום כליכא דרכא אחרינא להתיר, אלא שכבר נתבאר שהוא

אסור מעיקר הדין של חילול ה' בזמננו להכניס את הילדים למוסדות חינוך שאינם שומרים תורה ומצוות במקום שיש מוסדות דומים שומרי תורה ומצוות, ונוסף על כך איסור של לא תאכילום לקטנים בדברים שיש בהם חששות של כשרות כגון איסורי תולעים שהזכרנו קודם בעלי הפטרוזוליה וכדומה, ואיסור דרבנן להכניס עצמו למקום נסיון במקום שיש אחר צנוע יותר, ואיסור דרבנן לאכול במקומות שאינם נאמנים אף אוכלים שאין בהם חששות, ותקנת האחרונים להצריך תעודת כשרות ומשגיח גם במקומות מוחזקים בכשרות, ומצות קדימה לסייע ולתמוך במוסדות שומרי תורה ומצוות, ומצות חינוך על ידי שלוחים שומרי תורה ומצוות, חוץ מעצם החיוב לתלמיד חכם להזהר יותר בדברים שלמדו חז"ל את אופן ההנהגה בהם, ולכל אדם להתאמץ בזה שיזכה גם הוא שבניו ובנותיו יהיו גדולים בתורה וביראה, ממלא אין לדון כלל גם אם ישלם יקר יותר במקום שאין בו את האיסורים והחששות הנ"ל, כי הרי כבר נתבאר ברמ"א באו"ח (סימן תרנ"ו ובי"ד סימן קנ"ז סעיף א) בשם הר"ן פרק לולב הגזול הרשב"א הראב"ד וריב"ש (סימן שפז) שבאיסור לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור, וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק י) וז"ל: ואף דיצטרך על ידי זה אח"כ לחזור על הפתחים לא נוכל להתיר על ידי זה איסורי תורה. וזה אפילו בלא תעשה גרידא, וכל שכן אם נוגע הדבר לחייבי כריתות חס ושלום כגון שאינו יכול להשיג איזה משמרת להרויח אם לא שמתרצה לחלל השבת ולעשות בו מלאכה כשאר פועלים, אסור לו לשמוע להם ואף דנוגע זה למזונותיו ולמזונות אנשי ביתו אין לו להכרית נפשו עבורם. עכ"ל, וא"כ יש לומר בענייננו שהוא נוגע לחילול ה' וכבר כתב היראים (סימן ש"מ) שציוה הקדוש ברוך הוא שיהרג אדם ולא יחלל שם שמים, והסביר רבינו בחיי בספרו כד הקמח ערך חילול ה' כי כל העולם ומלואו לא נברא אלא לכבוד

ה' יתעלה, שנאמר: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ומחומרת התשובה שבו נבין שהוא חמור מאיסורים שיש בהם כרת, שהרי אמרו ביומא פו. עבר על כריתות ומיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולים ויסורים ממרקים - גומרים לו הכפרה - אבל מי שיש חילול השם בידו - (ופרש רש"י שם שחטא והחטיא אחרים, ובספר חסידים סימן כ' כתב או שעשה בפרהסיא) - אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק, שנאמר: ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון.

וממלא אין מקום להתיר ח"ו איסור זה מפני ממון וכמבואר, וכבר הזכרנו שהבטיחנונו חז"ל בביצה (טז.) שמהוצאות בניו לתלמוד תורה הוא לא יפסיד לעולם, ולכן אין להתיר מטעם זה כלל.

וכמו כן אין לטעון שיש בכך ח"ו משום הוצאת שם רע והפסד ממון לאותם מוסדות חינוכים שאינם שומרי תורה ומצוות, כי פשוט הוא שכיון שנתבאר שהוא איסור ממלא יש מצווה להשפיע שלא יפתחו מוסדות חינוך שאינם שומרי תורה ומצוות, ואדרבה יש כאן לא תעמוד על דם רעך (וכמו שנתבאר בחפץ חיים בכלל י בדיבור שהוא לתועלת, וראה בסוף הלכות רכילות ציור שלישי סעיף ו' וסעיף יא וס"ק ט בבמ"ח ע"ש) אם יודע שיכול להוכיח לחברו בדבר ואולי ישמע לו לשלוח בניו אך ורק למוסדות חינוך שומרי תורה ומצוות, אם יודיע לו את חומרת הענין, והזהירות שצריכה להיות בדבר זה, וכבר מפורסמים דברים של החזו"א שהובאו בקובץ אגרות (חלק ב סימן קלג), וז"ל: "דעתי כי ראוי להמחזיקים בתורת ה' לדעת את גדוליה באופיים האמיתי, ואם הותר לדבר לשון הרע על אומן באומנותו להאיש הדורש עליו לצורך, על מי שתורתו אומנותו לא כל שכן שמותר להודיע להמחזיקים בתורה וצריכים לדעת, כי הידיעה של חכמי הדור לבם ומדתם הן הן גופי תורה, מכל מקום צריך לזה זהירות יתירה

בשערי תשובה (שער ד סימן ה') שמצינו תקנה לעוון חילול השם על ידי שיקדש את השם באותו דבר שחיללו, ועל זה אמר הכתוב: ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, לימדך הכתוב כי תקנת חילול השם בקידוש השם, כי העבירה היא חולי הנפש, והוא כחולי הגוף שאינו מתרפא כי אם בהפכו, וכן אמר הכתוב: בחסד ואמת יכפר עון (והמהרש"א בחדושי אגדות ביומא שם ד"ה כל שחבריו, פרש שעוון בית עלי היה חילול השם), לכן מצוה להודיע את גודל הענין ויתד היא שלא תמוט לעודד לאחרים לשלוח בניהם אך ורק למוסדות חינוך שומרי תורה ומצוות, כן נלע"ד וצורנו יתברך יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, החותם באהבה לכבוד התורה ולומדיה ע"ה אורן נזרית ס"ט החונה פה עיר האבות באר שבע.

ופן משנה הדבר בקוצו של יוד ונמצא מוציא שם רע על תלמיד חכם" עכ"ל, ויותר מזה אפשר לומר שמי ששותק ונוהג בענווה כשרואה דברים שהם לא לרצון להשי"ת עליו רמזו בגיטין (:13): ענותנו של זכריה בן אבקולס החריבה את בתינו, ועל זה פרשו המפרשים שהיה משה רבינו צריך להתפלל על יהושע יה יושיעך מעצת מרגלים מטעם שכתב תרגום יונתן שכשראה משה את הענוה של יהושע התפלל עליו שלא ינהג במנהג הענוה שלא למחות בעצת מרגלים, אלא בענין זה צריך להיות ויגבה לבו בדרכי ה', ואל יבוש מפני המלעיגים וכמו שכותב הרמ"א בריש או"ח.

ונסיים במה שכתבו הראשונים רבנו בחיי בכד הקמח (ערך חילול ה' ד"ה ויש לך לדעת) ורבנו יונה

מפתחות

סימן סד

בענין לשלוח בניו הקטנים אף שאינם בני הבנה למוסדות שאינם דתיים וחרדים לדבר ה', העלה באות א' לאסור מפני ריבוי התקלות שיכולות להיות במקום שאין פיקוח אף במקומות שיש מטפלות דתיות במקום, והביא דברי השולחן ערוך (או"ח סימן שמ"ג סעיף א') להאכילו [את הילד] בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ג') וז"ל: ולהכניסו בבית שטומאה בתוכו, וכן לספות לו בשאר איסורים אסור אפילו בתינוק שאינו בר הבנה עדיין, עוד כתב (שם ס"ק ד') כתב שדכר זה הוא אסור מן התורה, ובאות ב' הביא דברי היביע אומר ח"א (סי' ד') שכתב להתיר לקטנים מאכלי חלב אחר בשר תוך שש שעות. וכמ"ש מרן הב"י או"ח (ס"ט שמג) וז"ל: ולענין איסורין דרבנן, כתב הר"ן ביומא (ר"פ יוהכ"פ), שכל שהוא לצורך התינוק, אף על פי שהגיע לתינוק, מאכילים אותו איסורין דרבנן אפי' בידים. והרמב"ם (סוף המ"א) כתב, דלהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים. וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהן משום שבות. ע"כ. וכ"פ מרן בש"ע (שם) כדברי הרמב"ם לאסור. ואם כן בנידון דידן הואיל וגוף הדבר שנוי במחלוקת, ודעת כמה גאוני עולם להתיר ע"י קינוח והדחה, ולמספי בידים איסור דרבנן ג"כ יש פוסקים שמקילים, הוי ליה כעין ספק ספיקא ואוליגן לקולא. וביביע אומר ח"ג (י"ד סי' ג') ביאר שכל היתר בתשובה הנ"ל מיירי שאוכל מאכל חיוני לסעודה. אבל לחלק לתינוקות ממתקים ושוקולד שיש בהם תערובת חלב, בודאי שאין להתיר תוך שש שעות למאכלי בשר. ואף שלדעת הב"ח א"ח (סי' רס"ט) מותר למספי בידים לתינוק שלא הגיע לתינוק (באיסור דרבנן), מ"מ המג"א (סי' שמג סק"ב) כתב דמבואר ביו"ד (סי' פ"א ס"ז) דמ"מ מוזיק לתינוק, וה"ה בגד"ד יש לחוש לכשרות הממתקים ותערובת בשר וחלב וזמנעושרות בפירות וירקות, ובאות ג' הביא דברי הפוסקים שס"ל שאין לאכול שם ללא פיקוח, וכמו שכתב מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א בבאור לכה"ח (סימן ק"ט ס"ג) ועוד שהחשוד על דברים אסורים אסור לאכול עמו אפילו דברים המותרים כפירות וכיו"ב, שמא יאכלנו גם דברים האסורים, וכדתנן שבת יא. לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (חלק א' סימן קמ"ג) ועוד עפ"ד הרמ"א (י"ד סי' ק"ט סעי' ז') דדבר שלא משמע להו לאינשי שהוא עבירה אינו נאמן עליו, ובספר הכשרות להרה"ג יצחק יעקב פוקס שליט"א כתב שבזמננו אין לסמוך על חזקת כשרות או על רוב בעניני כשרות המאכלים, והרבה דברים שהיו מותרים בזמן הגמרא והשו"ע בזמן הזה נאסרו מחשש של תערובת איסור מפני ריבוי החומרים המשמשים את תעשיות המזון, שעלולים להכשל באכילתם לפעמים באיסורי תורה. וכבר הסכימו הפוסקים שאין לאכול במקום ללא תעודת כשרות, ובאות ד' הביא דברי השו"ע (י"ד סי' ק"ט ס"ז) וז"ל: מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וחילול שבת בפרהסיא, או שאינו נאמן בדברי רבותינו ז"ל, נאמן בשאר איסורים. ובשל אחרים נאמן, אפילו על אותו דבר, לומר מותר הוא, ובבאור מופה"ד לכה"ח (בס"ק ל"ט) כתב וז"ל: ודע שדעת הרבה אחרונים דלא חשיב כמומר לכל התורה ע"י חילול שבת בפרהסיא אא"כ נתקבלה עדות בפניו ובפני ב"ד, הלא"ה אין דינו כמומר וכו' והא ודאי דלא שייך כל זה במומרים לחלל שבת

שבאה"ק ת"ז אשר בעוה"ר באו פריצים ויחללוהו ברגל גאוה באוטובוסים ומכוניות ועישון סיגריות בש"ק בראש כל חוצות והמוכחים דמו בראשו ח"ו, ואלו ודאי שדינם כעכו"ם לכל דבר ואין להקל בהם כלל, וה' יערה עלינו רוח ממרום לתקן עולה במלכות שדי ויחזירנו בתשובה שלמה אמן, ואף אם תדחוק לומר שהעובדות במקום מוכנות לעשות מה שיאמרו להם ההורים, כבר כתב הרמ"א שם מי שהוא חשוד בדבר דלא משמע לאינשי שהוא עבירה, לא מקרי חשוד (רשב"א סימן ס"ד), מיהו לאותו דבר אינו נאמן, ובאות ה' הוסיף לאסור מטעם שמצוי לדאבוננו בפרט במוסדות שאינם דתיים וביותר בקיץ, כשמגיעים לגן האמהות שאינם שומרי תו"מ להביא את ילדיהם בבגדי שחץ ופריצות בעוה"ר, וידוע גדול הקלקול מזה, ובאות ו' כתב טעם נוסף של חשש גדול של חילול ה' שיש בדבר, שרואים מי שהוא נמנה על ציבור בני התורה החרדים לדבר ה' ומדקדק במצוה קלה כבחמורה, וקל וחומר אם הוא אברך ומחובשי ספסלי בית המדרש כשמקל לעצמו לשלוח את ילדיו הקטנים למוסד שלא נמנה על המוסדות ששומרים תורה ומצות, אלא כמוסד חילוני, גורם בזה ללמוד ממנו להקל יותר, בתחילה עושים זאת כהיתר גמור ולא רק בשעת דחק, ואח"כ אחרים מקלים בסיבתם להמשיך במוסדות מעין אלו לגילאים יותר גדולים ששם הבעיות הם הרבה יותר חמורות, הן בענייני הצניעות וההפרדה בין בנים לבנות, והן בתוכן הלימודי שאינם לומדים מה שצריכים ללמוד כל סדר הלימוד התורני המתאים לגילאים של הילדים, ועוד שמלמדים מה שלא צריך ללמד והרבה פעמים מלמדים דברים שצריכים ללמוד באופן שאסור ללמד כידוע, ושכשתא כיון דעל על, וכיוצא בזה כתב בשו"ת מהרש"א אלפנדר (י"ד ס' ז), ובאות ז' הביא טעם נוסף שקולא אצל בני תורה יכולה לגרום זלוול אצל הרחוקים מתורה כמבואר שם, ובאותיות ח'-יב' האריך בצד המוסרי כמו שרבותינו ז"ל הפליגו מאוד בגודל הזהירות שצריכה להיות בגידול הילדים ובחינוכם, כמו שתארו חז"ל בגמרא בבא מציעא (פה:) ובמשנה אבות (ב, ה) ועוד ומה שבארו בזה המפרשים שמאוד יש להשגיח בראשית שיהיה בקדושה ובטהרה ושאני היכא דאפשר מהיכא דאי אפשר [יבמות סא:], ובאות יג' הביא דברי הגמרא בסוטה (לה.) שנענשו עוזא ואחיו על שכשראו כי שמטו הבקר את ארון האלוקים מיד ניסו להצילו ויפגע בהם ה', מטעם שהיה להם ללמוד ולא למדו, וה"ה בנד"ד אף אם לא נאמר איסור מפורש, ובאות יד' כתב טעם נוסף שיש להעדיף מקום שומר תורה ומצוות ממקום שאינו שומר תורה ומצוות, אף אם אינו נוגע כלל לאדם עצמו, ע"פ מה שכתוב בספרא ומובא באהבת חסד [חלק א פרק ו סעיפים ו, יד ע"ש] או קנה מיד עמיתך שיש סדר קדימה יהודי קודם לגוי ושומר תו"מ שהוא עמיתך בתורה ובמצוות ממי שאינו שומר תורה ומצוות. ובאות ט"ז הביא דברי הגמרא בבא בתרא (כא:) שמקרי דרדקי שמתרשל במלאכתו עובר על ארור עושה מלאכת ה' רמיה ומסלקים אותו מתפקידו ללא התראה ונפסק בשו"ע (י"ד רמ"ה ס"ז) לפי שהוא פסידא דלא הדר, ובאות ט"ז הביא מה שכתבו בעלי המוסר שהילדים בקמנותם דומים לשתיל רך כמו שדמה דוד ע"ה בניך כשתילי זיתים, וכחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים. והמשל בזה לשתיל כמה שהוא יותר רך צריך יותר שמירה וחיוזק והאריך בזה, ובאות י"ז כתב שאין מדובר בדרגות גבוהות שאינן שייכות בנו הרי ממילא אנו מקלים בכל זה, וממה נפשך למה שנחמיר בילדינו וכו', על טענה זו גופא צריך לעשות תשובה שעל כל פנים מה שאדם יכול להציל צריך להציל, ובאות

י"ח הביא מה שרמזו בזה ראש ישיבת פורת יוסף הגר"י צדקה זצ"ל הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד – כלומר הנרות הם הילדים שהם קודש אין לנו רשות להשתמש בהם לצרכנו ולעשות חישובים מה נוח לנו, ובאות י"ט הביא דברי הגמרא בביצה (יז.) שכל הוצאותיו קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה מתשר"י ועד תשר"י חוץ מתשר"י הוצאת בניו לת"ת הוצאות שבתות ראשי חודש וימים טובים, וא"כ השיקול הכספי לא עולה לזכרון בענייני חינוך הבנים והביא המעשה עם הרימב"ז, ובאות כ' הביא הגמרא בברכות (ג.) אמר רב פפא לאביו מאי שנא ראשונים התרחש להם ניסא ואחרונים לא, אם מטעם הלימוד, האחרונים שונים בששה סדרים לעומת הראשונים ששונים בפחות סדרים, אמנם אם היה עצירת גשמים רב יהודה שהיה מהדורות הראשונים היה רק חולץ נעלו לאות צער וכבר היו יורדים גשמים, אבל דורות האחרונים אם יש עצירת גשמים כל היום מצערים נפשם בתפילה ולא נענים. והשיב לו דורות ראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת ה'. ובאות כ"א סיכם שמתברר מכל הנזכר שיש להתאמץ מאוד להשקיע בילדינו הן בתפילה הן בעצם הלימוד ולא רק משעת הלידה אלא עוד לפני העיבור, וכבר ידועה התפילה שתקן הרמב"ן לפני החיבור והובאה בראשית חכמה שער קדושה פמ"ז ע"ש והאריך בכל זה, והשיב שם לחכם שכתב לערער על פסק זה מצד שצריך ללמד זכות על מנהגן של ישראל והשיב שאינו ענין לכאן, דזה המדובר שראה חכם שעשה מעשה שנראה שאינו הגון לפי שעה, שיש לתלות בסיבות אפילו רחוקות שיש צד היתר בדבר וכמו שכתב החפץ חיים בשמירת הלשון, או מטעם שעשה תשובה, אבל אם רואה דברים שיש שנוהגים באופן קבוע, והם נוגדים להלכה או שיש בהם צד איסור כלשהו, ואינו מנהג שנתפשט בכל המקומות ובפרט לא במקומו אם יודע שיש להעיר עליהם ולהוכיחם במישור, ובפרט שיש אפשרות שישמעו לדבריו, אדרבה אמרו במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב (ברכות יט:), וצריך להעיר ולהדריכם בדרך ישרה, וכן השיב למענה שאין לחוש לכשרות ולמענה של חילול ה' שיש בזה חששות גדולות כמבואר שם באורך.

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשזורה טובה לאנחבי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א
מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך
משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים

וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם

ניתן להקדיש פרשיות

לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627427 תש.ש. אשדוד

לקבלת גיליונות אלו חינם
יש לשלוח בקשה למייל:
toraoren@gmail.com

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000